

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU**

DIPLOMSKI RAD

**Zaokupljenost poslom, doživljaj društvene nepravde i psihičko zdravlje nezaposlenih
muškaraca i žena**

MENTOR: Darja Maslić-Seršić

STUDENT: Hana Naoulo

Zagreb, 2005.

SADRŽAJ

UVOD	
Nezaposlenost	5
Objašnjenja psiholoških efekata nezaposlenosti	7
Faktori koji uzrokuju varijabilitet u posljedicama nezaposlenosti	9
Značenje rada u životu pojedinca i zaokupljenost poslom	12
Mjerenje zaokupljenosti poslom	14
Posljedice zaokupljenosti poslom na život pojedinca	15
Spolne razlike u zaokupljenosti poslom	16
Društvena pravda i vjerovanje u pravedan svijet	17
Psihološke posljedice nezaposlenosti	19
CILJ ISTRAŽIVANJA I PROBLEMI	22
METODA	23
Sudionici	23
Instrumenti	24
Postupak	26
REZULTATI	27
Deskriptivna analiza varijabli u istraživanju	27
Povezanost zaokupljenosti poslom i doživljaja društvene nepravde sa psihičkim zdravljem nezaposlenih	33
RASPRAVA	36
ZAKLJUČAK	41
LITERATURA	42
PRILOG	45

SAŽETAK

Ovim istraživanjem smo htjeli provjeriti koliko su nezaposleni sudionici zaokupljeni poslom i smatraju li društvo u kojem žive pravednim. S druge strane smo htjeli vidjeti koji prediktori imaju statistički značajan udio varijance u varijabli psihičkog zdravlja nezaposlenih. Naglasak smo stavili na spolne razlike.

Istraživanje je provedeno na 1138 nezaposlenih s Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Rezultati nam pokazuju da su i muškarci i žene visoko zaokupljeni poslom. Žene u našem uzorku su zaokupljenije poslom od muškaraca. Na skali stava prema društvenoj pravdi sudionici (neovisno o spolu) postižu visoke rezultate, odnosno smatraju da je društvo u kojem žive nepravedno.

Hijerarhijskim regresijskim analizama smo dobili da se kod muškaraca i žena razlikuju prediktori koji su povezani s psihičkim zdravljem. Statistički značajnim prediktorima psihičkog zdravlja muškaraca su se pokazale varijable obrazovanja, trajanja nezaposlenosti i zaokupljenosti poslom, dok su se statistički značajnim prediktorima psihičkog zdravlja kod žena su pokazale varijable dobi i obrazovanja. Sve uključene varijable zajedno i kod muškaraca i kod žena ne objašnjavaju više od 11% varijance psihičkog zdravlja.

Ključne riječi: nezaposlenost, zaokupljenost poslom, doživljaj društvene (ne)pravde, psihičko zdravlje

UVOD

U suvremenom svijetu zaposlenje je važan izvor materijalnog i osobnog zadovoljstva. Zaposlenje omogućava određenu razinu ekonomskog standarda, ali također utječe i na stvaranje socijalnog identiteta. Istraživanja su pokazala da zaposlenje, osim ekonomske vrijednosti, ima i psihičku vrijednost, odnosno omogućava ljudima da si organiziraju vrijeme, osigurava socijalne kontakte, određuje status i identitet, sudjelovanje u društvenim događanjima, itd.

Zaposlenje je definirano kao dobrovoljan, institucionalno reguliran odnos razmjene između dvije strane od kojih jedna želi prodati, a druga kupiti rad, uglavnom za novac (prema Fryer i Payne, 1986). Značenje posla očituje se i u količini vremena koje radno aktivna osoba provede u radu. Ono iznosi otprilike trećinu dana, a ako dodamo i vrijeme koje je potrebno za pripremu rada, dodatne edukacije i treninge, posao zaokuplja i više vremena.

Mnoga istraživanja su pokazala da stupanj motivacije za zaposlenje utječe na psihičku dobrobit nezaposlenih. Visoka razina zaokupljenosti poslom je povezana sa slabijim mentalnim zdravljem, dok niska zaokupljenost ublažava negativne posljedice nezaposlenosti (prema Nordenmark, 1999).

U Republici Hrvatskoj nezaposlenost raste od sedamdesetih godina, a u devedesetima se taj rast naglo povećava. Iako je nezaposlenost u Hrvatskoj vrlo visoka, sustavnija istraživanja u ovom području nisu provedena. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), u prosincu 2004. godine je bilo 317 577 nezaposlenih. Osobno smatram da je ovako velik broj potencijalno ugroženih ljudi i više nego dovoljan za sustavnija istraživanja posljedica nezaposlenosti u Hrvatskoj, a korak prema tome je i naše istraživanje.

Ovim istraživanjem želimo ispitati koliko su nezaposleni zaokupljeni poslom, kakav je njihov stav prema društvenoj pravdi, te kakve su posljedice tih dvaju stavova na psihičko zdravlje nezaposlenih.

Nezaposlenost

Zaposlenost je važna komponenta svakog društva koja osigurava socijalni mir, zadovoljstvo građana, sprečava socijalne tenzije i nemire, te utječe na stopu rasta BDP-a (prema Krtalić, 1999). Zaposlenje karakteriziraju četiri faktora (prema Fryer i Payne, 1986): dohodak, dobrovoljni odnos razmjene, institucionalni odnos i rad. Dohodak je rezultat zaposlenosti i, iako varira od posla do posla, dovodi do višeg materijalnog standarda zaposlenog, te onih koji ovise o njemu. Dohodak, osim zadovoljavanja fizičkih potreba (npr. hrane, odjeće...) pridonosi percepciji neovisnosti i samoodređenja. Tako gubitak posla, znači gubitak sigurnosti, identiteta i statusa.

Za svaku zemlju je poželjno da ima što veću stopu zaposlenosti, odnosno što manju stopu nezaposlenosti. Problem tržišta rada u Republici Hrvatskoj je povezan s njenim trenutnim statusom zemlje u tranziciji, odnosno, pitanje nezaposlenosti i socijalne politike je povezano s restrukturiranjem privrede i obnovom zemlje. Ubrzani rast nezaposlenosti uzrokovan je dugotrajnom gospodarskom krizom koja je započela još prije devedesetih, a pogoršala se usporedo s procesom restrukturiranja i prilagođavanja bivšeg socijalističkog gospodarstva tržišnim načelima, ali i zbog rata u Hrvatskoj (prema Krtalić, 1999).

Visoka stopa nezaposlenosti karakteristična je za sve nerazvijene i srednje razvijene zemlje. Komparativno sagledavanje nezaposlenosti u Hrvatskoj i kod najrazvijenijih zemalja svijeta je pokazalo da je stopa nezaposlenih dva puta veća od one u Njemačkoj, za više od šest puta veća od one u SAD-u, te oko četiri do pet puta veća nego u Japanu (prema Kljajić, 2001).

Nezaposlenost je lako prepoznati, ali vrlo teško precizno definirati. Standardna definicija nezaposlenosti Međunarodne organizacije rada obuhvaća sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su:

- (1.) tijekom referentnog razdoblja bile bez posla,
- (2.) tijekom tog razdoblja bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao, te
- (3.) aktivno tražile posao (poduzimale određene korake u cilju pronalaženja posla).

Nezaposlenost ima mnoge nepovoljne posljedice za pojedinca. Uz ekonomske probleme koji nastaju zbog gubitka posla, nezaposlenost onemogućava zadovoljavanje i ostalih funkcija, te uključuje učenje novih uloga i prilagođavanje novonastalim otežanim okolnostima. Osoba se, osim što gubi pozitivan status u društvu, mora nerijetko suočiti i s

negativnom etiketom nezaposlenog. Mijenja se značaj mnogih neprofesionalnih uloga (npr. u obitelji) zbog drugačijeg korištenja vremena i smanjenih financijskih resursa. Muškarci su često pogođeni gubitkom uloge "hranitelja obitelji", što može dovesti do promjene odnosa među ukućanima. Gubitak radnog mjesta onemogućava korištenje velikog dijela znanja i vještina, što dodatno pogađa identitet i status osobe. Nezaposlena osoba gubi staru rutinu i dobiva neke nove obaveze, koje su često neugodne i pogubne za samopouzdanje osobe (npr. prijavljivanje na zavod za zapošljavanje, traženje posla...). Sve to uzrokuje brojne psihološke i socijalne poteškoće.

Prva empirijska proučavanja efekata nezaposlenosti započela su tridesetih godina prošlog stoljeća. Zanimanje za efekte nezaposlenosti se javilo zbog velike ekonomske krize. Uglavnom su se provodila kvalitativna istraživanja temeljena na intervjuima i opažanjima nezaposlenih. Utvrđeno je da nezaposlenost dovodi do negativnih psiholoških posljedica. Najutjecajnija studija tog doba je Jahodina studija, provedena u austrijskom selu Marienthal, prema kojoj je i dobiveno ime studije. Ova studija je imala velik utjecaj na cjelokupno istraživanje psiholoških učinaka nezaposlenosti, jer je usmjerila pažnju istraživača na populaciju nezaposlenih, koji do tada nisu bili u fokusu pažnje, već je većina istraživanja bila usmjerena na zaposlene (prema Jahoda, 1982).

Eisenberg i Lazarsfeld (1938, prema Feather, 1990) su proučavanjem stotinjak studija o nezaposlenosti iz 1930-tih godina zaključili da nezaposlenost čini ljude emocionalno nestabilnima, da je moral nezaposlenih niži nakon gubitka posla, te da se reakcije na nezaposlenost mijenjaju kroz faze koje nezaposlena osoba prolazi, od faze šoka, preko optimizma, pesimizma do fatalizma i rezignacije ukoliko nezaposlenost potraje.

1980-tih se ponovno javlja povećani interes za temu nezaposlenosti, zbog toga jer se javila povećana stopa nezaposlenosti. Otada se javlja nagli porast istraživanja i publikacija o psihološkim efektima nezaposlenosti, koji traje sve do danas. No, razlika u najnovijim istraživanjima je ta da se puno preciznije odabiru metodološki postupci. Karakteristika ranijih istraživanja je bila ta da su varijable najčešće bile opisne, a metode prikupljanja podataka uglavnom kvalitativne, dok su varijable u novijim istraživanjima jasno definirane i operacionalizirane, a podaci se prikupljaju standardiziranim postupcima, kao što su

metodološki provjereni upitnici. Zbog toga je opravdano smatrati da su novijim istraživanjima podaci pouzdaniji i valjaniji, te da je lakše uspoređivanje rezultata različitih studija.

Objašnjenja psiholoških efekata nezaposlenosti

Postoji nekoliko uvriježenih teorija o tome zašto uopće dolazi do nepovoljnih psiholoških efekata, odnosno posljedica nezaposlenosti. Prema Fryeru i Payneu (1986), postoje dva glavna objašnjenja: Jahodina deprivacijska teorija i Fryerova teorija ograničavanja djelovanja.

Jahoda (1982) smatra da zaposlenje uz svoju manifestnu funkciju (novac koji omogućava egzistenciju) ima i svoje latentne funkcije, a to su: vremenska struktura dana, nivo aktivnosti, socijalni kontakti, osjećaj društvene korisnosti, te identitet i status. Iako se ove latentne funkcije mogu zadovoljiti i na druge načine, institucija zaposlenja je, prema Jahodi, idealna, jer ih kombinira sa zaradom za život. Gubitak posla, s druge strane, dovodi do deprivacije i manifestnih i latentnih dobitaka, te psihološka deprivacija koja se javlja ima negativan učinak na psihološko zdravlje pojedinca.

Miles i Howard (1983, prema Creed i McIntyre, 2001) su pokazali da se nezaposleni razlikuju po nivou deprivacije latentnih funkcija, što znači da se ljudi razlikuju po uspješnosti samostalnog zadovoljavanja latentnih funkcija van zaposlenja. Osim toga, pronašli su da postoje razlike između ispunjenja latentnih funkcija između zaposlenih i nezaposlenih mladih, te da postoji značajna povezanost između ispunjenja latentnih funkcija i psihološkog zdravlja - nezaposleni koji imaju bolje ispunjenje latentnih funkcija imaju i bolje psihološko zdravlje.

Kao najvažniju latentnu funkciju rada Jahoda proglašava vremensku strukturu. Nezaposlene osobe često imaju teškoća s ispunjavanjem vremena, te organiziranjem svojih dužnosti, bez obzira što ih je manje nego kada su bili zaposleni. Hepworth (1990) je našla da je najbolji prediktor mentalnog zdravlja osjećaj pojedinca koliko mu je vrijeme ispunjeno. Wanberg, Griffiths i Gavin (1997) su također našli povezanost vremenske strukture i mentalnog zdravlja kod nezaposlenih.

Underlind (1996, prema Creed i Macintyre, 2001) je pronašao da je nivo aktivnosti obično niži u nezaposlenoj nego u općoj populaciji i da viši nivo smislenih aktivnosti pozitivno utječe na stanje pojedinca. Iako imaju više vremena od zaposlenih, nezaposleni

često provode vrijeme u pasivnim aktivnostima kao što je gledanje televizije ili su po cijele dane u kući, što se dijelom može objasniti nedostatkom financijskih mogućnosti za bavljenjem uobičajenih hobija, ali i mogućim osjećajem krivnje, jer bi se bavili nečim zabavnim, a nemaju posao.

Češće sudjelovanje u socijalnim aktivnostima dovodi do povoljnijeg psihološkog stanja (prema Waters i Moore, 2002). Pošto radno mjesto omogućava više takvih aktivnosti, logično je da nezaposleni rjeđe sudjeluju u takvim aktivnostima, što djelomično objašnjava i lošije psihološko stanje nezaposlenih.

Osjećaj društvene korisnosti se najmanje istraživao. Prema Jahodi, zaposlenje omogućava da se osoba osjeća korisnim dijelom društva, dok se nezaposlena osoba osjeća beskorisno i kao da je nitko ne treba. Evans i Haworth (1991) i Haworth i Ducker (1991, prema Creed i Macintyre, 2001) su našli da je osjećaj sudjelovanja u kolektivnoj svrsi povezan s psihološkim zdravljem kod nezaposlenih.

Uz određeno radno mjesto se povezuje i određeni status u društvu. Sukladno tome, gubitkom radnog mjesta se gubi i status koji je osoba imala, što dovodi do smanjenja samopoštovanja. Jedan od razloga je i to što osoba nema više prilike za pokazivanje svojih znanja i vještina. Sve to dovodi do lošijeg psihičkog zdravlja. Creed i Macintyre (2001) su u svom istraživanju našli da je status najviše od svih faktora pridonosi psihičkom zdravlju.

Druga teorija koja objašnjava nepovoljne psihološke posljedice nezaposlenosti, a koja se javila kao reakcija na Jahodinu teoriju je Fryerova teorija ograničavanja djelovanja (Agency restriction model, 1986, Prema Fryer i Payne, 1986). Fryer smatra da većina ljudi bez organskog oštećenja ima potencijal i želju da izaberu što i kako žele raditi, te kada i gdje to žele raditi, odnosno ljudi se trude osmisliti, inicirati i suočiti se s događajima, što podrazumijeva i planiranje budućnosti. Čovjekovo ponašanje je karakterizirano samostalnim izborima koji zadovoljavaju njegove potrebe i omogućuju da percipira što će voditi osobnom rastu i razvoju. Nezaposlenost je stoga psihološki destruktivna, jer onemogućava i obeshrabruje ljude u njihovom djelovanju; planiranje budućnosti je onemogućeno zbog smanjenih materijalnih resursa. Za razliku od Jahode, Fryer stavlja naglasak na financijske posljedice nezaposlenosti, te smatra da su financijske poteškoće podcijenjene u istraživanjima psiholoških posljedica nezaposlenosti.

Postoje istraživanja koja idu u prilog Fryerovoj teoriji. U istraživanjima se mogu mjeriti dva aspekta financijskog stanja; objektivni financijski resursi i/ili subjektivne financijske brige (financial strain). McKee-Ryan i sur. (2003) su pronašli umjerenu korelaciju između ove dvije mjere. Ullah (1990) je pronašao jaču povezanost psihološkog stanja sa subjektivnim financijskim brigama, nego s objektivnim financijskim stanjem.

Iako se čini da su ove dvije teorije suprotne, one to nisu u potpunosti, jer Jahoda ne isključuje u potpunosti manifestne funkcije u nastanku psiholoških posljedica nezaposlenosti, kao što ni Fryer ne isključuje u potpunosti latentne funkcije.

Model koji uzima u obzir nedostatak i jednih i drugih faktora kao uzrok psiholoških posljedica nezaposlenosti je Warrov vitaminski model (1987, prema Feather, 1990). Warr navodi devet značajki čovjekove okoline koje doprinose boljem psihičkom zdravlju, a to su: 1) prilike za kontrolu, 2) prilike za upotrebu vještina, 3) smisleni ciljevi, 4) raznolikost, 5) jasnoća okoline, 6) dostupnost novca, 7) fizička sigurnost, 8) prilike za interpersonalne kontakte i 9) cijenjena socijalna pozicija. Warr u svom modelu koristi za usporedbu analogiju s vitaminima i zdravljem. Vitamini doprinose zdravlju do neke razine nakon koje njihovo daljnje uzimanje nema nikakvog učinka. S druge strane, neki vitamini mogu u slučaju povećane razine dovesti do loših posljedica na zdravlje. Tako utječu i karakteristike čovjekove okoline; u određenoj količini doprinose psihičkom zdravlju, ali ako su previše izražene mogu dovesti do poteškoća. Prema Warru postoje jedino 3 faktora koji nemaju loš utjecaj bez obzira na količinu, a to su novac, fizička sigurnost i cijenjeni status. Zaposlenoj osobi su ove značajke više ili manje dostupne, ovisno o radnom mjestu, dok je nezaposlenoj osobi otežan pristup većini ovih značajki, te to dovodi do loših psiholoških posljedica kod nezaposlenih.

Faktori koji uzrokuju varijabilitet u posljedicama nezaposlenosti

Istraživanjima je dokazano da je nezaposlenost negativni životni događaj koji ima posljedice na ekonomske, socijalne i psihološke aspekte života nezaposlenih. No, ne javljaju se iste posljedice u istoj mjeri kod svih nezaposlenih. Štoviše, kod nekih nezaposlenih se javljaju tako velike promjene koje dovode do pokušaja samoubojstva, dok se kod nekih

javljaju puno lakše poteškoće koje obuhvaćaju širok raspon situacija. Prema Fryeru i Payneu (1986) je to djelomično rezultat razlika u ekonomskim i socijalnim okolnostima, ali i dijelom zbog individualnih razlika nezaposlenih, koji se razlikuju u uspješnom suočavanju s pritiscima. Zbog toga se u istraživanja psiholoških posljedica nezaposlenosti uključuju i tzv. moderatorske varijable. Moderator je kvalitativna ili kvantitativna varijabla koja utječe na smjer i/ili jačinu veze između nezavisne varijable (prediktora) i zavisne varijable (kriterija). Moderatorske varijable određuju kada će određeni efekti biti prisutni (prema Baron i Kenny, 1986). Najčešće moderatorske varijable u istraživanjima su: spol, dob, trajanje nezaposlenosti, obiteljska odgovornost, itd.

Spol je jedna od demografskih varijabli koja doprinosi varijabilitetu reakcija na nezaposlenost, ali čiji utjecaj nije do kraja razjašnjen. Tradicionalno se smatra da je muškarcima posao i ugled koji on donosi puno važniji nego ženama. Rad se smatra esencijalnim dijelom muške uloge i bazičnim dijelom identiteta kod muškaraca, dok kod žena postoji puno mogućnosti za razvoj identiteta, kao što su udaja, briga za obitelj i kućanstvo (prema Feather, 1990). Neka istraživanja su dokazala da ženama teže pada nezaposlenost (Warr i Payne, 1983, prema Winefield, 1995), dok neka istraživanja navode da treba razlikovati nezaposlene žene koje imaju jaku želju za radom od onih koje tu želju nemaju (prema Warr, 1988). Warr smatra da će udane žene imati i manju želju za plaćenim poslom, nego one koje su same ili razvedene. Kulik (2001) je dokazao da spol ima utjecaj na važnost rada i to tako da su muškarci pridavali više važnosti radu nego žene. U istom istraživanju je dobiveno da se muškarci i žene ne razlikuju u zadovoljstvu radom i nefinancijskoj zaokupljenosti radom.

Nezaposlenost negativno utječe na ljude svih dobnih skupina; na mlade koji su tek završili sa školovanjem, na osobe srednje dobi i na osobe koji se približavaju mirovini. U istraživanjima je dobiveno da je dob zakrivljeno povezana s negativnom efektima nezaposlenosti. Warr (1987, prema Feather, 1990) je dobio da su adolescenti koji su tek sad završili školu manje pogođeni nezaposlenošću nego ljudi srednje dobi. Nezaposleni srednje dobi imaju lošije posljedice nezaposlenosti od mlađih i starijih, što se može objasniti većim financijskim odgovornostima i većom važnosti koju pridaju karijeri i radnoj ulozi (prema Warr i Jackson, 1984). Ovakvi rezultati su i logični, jer mnogi adolescenti imaju još uvijek potporu obitelji, te nastavljaju živjeti s roditeljima koji im pružaju i financijsku potporu.

Povezana s dobi je i obiteljska odgovornost. Obiteljska odgovornost i bračni status su bitni za procjenu financijskog stanja, ali i za procjenu stupnja potencijalne socijalne podrške. Smatra se da najveći stupanj obiteljske odgovornosti imaju osobe koje nisu u braku i koje imaju djecu, zbog toga jer se pretpostavlja da imaju manje financijskih mogućnosti i da nemaju podršku od strane partnera kakvu imaju osobe koje su u braku i imaju djece. Najmanji stupanj obiteljske odgovornosti imaju adolescenti, jer se pretpostavlja da još uvijek žive s roditeljima, koji im mogu financijski pomoći, te nemaju vlastitu obitelj za koju se trebaju skrbiti.

Malo je podataka u literaturi o povezanosti psihičkog zdravlja i obrazovanja, iako se često nalaze podaci o stupnju obrazovanja. U metaanalizi McKee-Ryana i suradnika (2003) se nalazi podatak da su viši stupnjevi obrazovanja slabo povezani s psihičkim zdravljem i životnim zadovoljstvom. U istoj metaanalizi su dobili da je stupanj obrazovanja koji nezaposleni imaju relevantan za vjerojatnost ponovnog zaposlenja, a time i za pozitivna ili negativna očekivanja i procjenu trenutačne situacije.

Trajanje nezaposlenosti također utječe na psihološke posljedice, no rezultati nisu konzistentni. Warr i Jackson (1984) su zaključili da se negativne posljedice nezaposlenosti pogoršavaju u prva tri mjeseca i onda ostaju stabilne, što ukazuje da je duljina nezaposlenosti manje važna od činjenice da je osoba nezaposlena. Payne (1985, prema Fryer i Payne, 1986) je dobio da se nakon određenog perioda nezaposlenosti javlja i poboljšanje koje se može pripisati navikavanju na novu ulogu i upotrebi nekih strategija suočavanja. Duža nezaposlenost znači i povećanje financijskih poteškoća, jer su se resursi smanjili, što povlači sa sobom nove strategije suočavanja (McKee-Ryan i sur., 2003). Dulje trajanje nezaposlenosti utječe i na smanjena očekivanja o ponovnom zapošljavanju, što je razumljivo, jer dulje zaposlena osoba ima više neuspjelih prijava za posao nego kratko nezaposlena osoba (prema Feather, 1990). To dovodi do svojevrsnog pomirenja sa situacijom i smanjenja psihičkih posljedica nezaposlenosti.

Hipoteza da će zaokupljenost poslom i karijerom imati teže posljedice na psihološko zdravlje je uglavnom i dokazana u istraživanjima koji uzimaju zaokupljenost poslom kao relevantnu varijablu (Warr i Jackson, 1983, prema Fryer i Payne, 1986). Poteškoću donosi pitanje je li zaokupljenost poslom stabilna karakteristika ili se možda mijenja s trajanjem nezaposlenosti.

Važan faktor koji utječe na psihološke posljedice nezaposlenosti je i količina dostupnih resursa koje osoba dobiva iz okoline tijekom nezaposlenosti. McKee-Ryan i Kinicki (2002, prema McKee i Ryan i sur, 2003) su identificirali tri tipa resursa: osobne, socijalne i financijske. McKee-Ryan i sur. (2003) su dodali i vremensku strukturu koja služi kao zaštita od negativnih posljedica nezaposlenosti, a odnosi se na stupanj u kojem nezaposlena osoba percipira provođenje svog vremena smislenim i korisnim. McKee-Ryan i suradnici (2003) su dobili da nezaposleni koji uspijevaju bolje organizirati svoje vrijeme i stvoriti nove rutine imaju manje negativnih posljedica od onih koji nisu uspjeli organizirati svoje vrijeme i koji nisu našli nove aktivnosti kojima bi se mogli baviti.

Značenje rada u životu pojedinca i zaokupljenost poslom

Značenje rada u životu pojedinca odnosi se na skup pojedinačnih općih stavova prema radu koji su stečeni u njegovoj interakciji sa socijalnom okolinom. Ti stavovi nisu rezultat čovjekovih naslijeđenih dispozicija već su rezultat stečenih uvjerenja koja se oblikuju pod utjecajem određene društvene i kulturne sredine i upravo zbog toga postoje razlike u različitim socio-kulturalnim sredinama (Šverko, 1991). Za kvalitativno značenje rada u životu pojedinca važno je poznavanje radnih vrijednosti, jer prvo moramo znati čemu čovjek teži da bi razumjeli što mu rad znači. Međutim, samo poznavanje radnih vrijednosti malo nam govori o važnosti rada. Taj su aspekt značenja rada istraživači nastojali istražiti ispitivanjem stupnja zaokupljenosti radom i njegove salijentnosti.

Zaokupljenost radom je zapravo vrsta stava prema radu, odnosno stupanj u kojem je pojedinac psihološki identificiran sa svojim radom ili stupanj u kojem je radna situacija bitno određujuća za pojedinca i njegov identitet, a u znatnoj je mjeri rezultat rane socijalizacije. To je stav koji je važan za pojedinčevu sliku o sebi (Petz, 1992). Warr (1979) definira zaokupljenost radom kao stupanj u kojem osoba želi biti angažirana u radu. Zaokupljenost radom (work involvement) treba razlikovati od zaokupljenosti trenutnim poslom (job involvement). To su dva različita stava definirana različitim skupom uvjeta. Zaokupljenost poslom je determinirana pojedinčevom situacijom na poslu i ovisi o tome da li posao zadovoljava pojedinčeve potrebe (Kanungo, 1982). S druge strane, zaokupljenost radom je determinirana procesom rane socijalizacije tijekom koje pojedinac internalizira vrijednosti

dobrobiti posla (Lodahl i Kejner, 1965). Pretpostavlja se da su te dvije dimenzije povezane. Radnici koji su voljni dobro raditi na trenutnom poslu (dakle, visoko su zaokupljeni poslom), također će biti karakterizirani i generalnom zaokupljenošću radom. Međutim te dvije dimenzije ne moraju uvijek korelirati. Pa tako za radnike visoko zaokupljene radom ne mora značiti da će ulagati veliki napor u trenutni posao zbog loših radnih uvjeta (dakle, nisko su zaokupljeni poslom).

Zaokupljenost radom prvi su pokušali definirati i operacionalizirati Lodahl i Kejner (1965). Oni su dali dvije definicije koje nisu sukladne. Prva je da je zaokupljenost radom stupanj u kojem je pojedinac psihološki identificiran sa svojim radom, odnosno kao važnost rada u njegovoj slici o sebi. Druga definicija kaže da je to stupanj u kojem čovjekov učinak na radu utječe na njegovo samopoštovanje. Ta druga definicija bliža je određenju intrinzične motivacije. Oni su također konstruirali i skalu za mjerenje zaokupljenosti radom.

Osim mjerenja stupnja zaokupljenosti radom, za ispitivanje važnosti rada u životu pojedinca, istraživači su također ispitivali i salijentnost rada. Salijentnost rada je istaknutost rada u životu pojedinca tj. relativna važnost radne uloge u odnosu na ostale važne uloge (Šverko, 1991). Naime, osim radom ljudi su zaokupljeni i brojnim drugim aktivnostima u životu (kao npr. obitelj; slobodno vrijeme – hobi, prijatelji; religija), a postojanje tih mnogostrukih socijalnih uloga potiče pitanje njihove relativne važnosti i međuzavisnosti. Pitanjem salijentnosti uloga bavili su se Claes i sur. (1995). Oni su pokazali kako zaposleni i nezaposleni u tri zemlje (Kanada, Italija i Belgija) rangiraju uloge i navode da su ljudi najviše zaokupljeni radom i obitelji. Također sugeriraju da većina nezaposlenih ljudi želi raditi.

Prilikom definiranja koncepta zaokupljenosti radom, odnosno poslom, koriste se različite analogije. Neki autori ne razlikuju ta dva koncepta, a neki ih naglašavaju. Pošto ćemo u ovom istraživanju u puno navrata koristiti analogiju zaokupljenost poslom, smatram da je potrebno dodatno objašnjenje. U našem istraživanju ćemo koristiti analogiju zaokupljenost poslom, jer smo koristili Warrovu ljestvicu zaokupljenosti radom, a on rad definira kao plaćeni posao. Dakle, u našem istraživanju zaokupljenost poslom se odnosi na zaokupljenost plaćenim poslom, a ne radom općenito. To je vidljivo i iz čestica koje su se koristile kao mjera zaokupljenosti poslom, a nalaze se u Prilogu.

Mjerenje zaokupljenosti poslom

Za mjerenje stupnja zaokupljenosti poslom razvijeno je nekoliko mjernih ljestvica, od kojih je jedna već ranije spomenuta, ljestvica Lodahla i Kejnera. Za razliku od njih, Kanungo (1982; prema Price, 1997) postavlja vrlo jasne razlike između zaokupljenosti radom, zaokupljenosti poslom, zadovoljstva i ponašanja. On zaokupljenost definira kao kognitivno uvjerenje zaposlenika koje se razlikuje od zadovoljstva i ponašanja. Njegova ljestvica mjeri dvije dimenzije zaokupljenosti: zaokupljenost radom i zaokupljenost poslom. Za mjerenje stupnja zaokupljenosti poslom koristi se 10 čestica, a za mjerenje stupnja zaokupljenosti radom koristi se 6 čestica. Ispitanici izražavaju svoje slaganje, odnosno neslaganje, na skali od 6 stupnjeva. Veći rezultat na skali znači i veću zaokupljenost.

Warr (1979; prema Price, 1997) definira zaokupljenost radom kao stupanj u kojem osoba želi biti uključena u rad. On je također konstruirao skalu za mjerenje stupnja zaokupljenosti radom. Rad za njega znači plaćeni posao. Plaćeni posao se ne odnosi na trenutni posao koji ljudi obavljaju, već se odnosi na bilo koji općeniti plaćeni posao u životu čovjeka. U sklopu svog istraživanja razvio je skale i za mjerenje drugih koncepata koji se odnose na kvalitetu radnog života: intrinzična motivacija za posao, snaga potreba višeg reda, percipirane intrinzične karakteristike posla, zadovoljstvo poslom, zadovoljstvo životom, sreća i anksioznost. Skale za mjerenje svih osam koncepata razvio je kroz dvije studije u kojima je ispitivao proizvodne radnike. Skala zaokupljenosti radom koju je konstruirao Warr sadrži 6 čestica, a ispitanici su odgovarali na skali od 7 stupnjeva gdje je jedan najveće neslaganje, a sedam najveće slaganje. Veći rezultat na skali znači i veću zaokupljenost.

Istraživači su važnost rada ispitivali i pomoću tzv. "lutrijskog pitanja": «Zamislite da ste dobili na lutriji ili naslijedili veliku svotu novca da biste mogli bez rada živjeti komforno do kraja života. Što biste napravili s poslom; prestali raditi, nastavili raditi na istom radnom mjestu ili biste nastavili raditi, ali pod drugačijim uvjetima?». Smatra se da je to pitanje dobar indikator ne-financijske zaokupljenosti poslom. To su pitanje prvi koristili Morse i Weiss (1955, prema Price, 1997). Oni su na američkom uzorku našli da bi 80% ispitanika nastavilo raditi čak i kad ne bi više imali potrebe zarađivati novac.

Kaplan (1985, prema Price, 1997) je proveo istraživanje na dobitnicima lota i dobio da bi samo 11% ispitanika prestalo raditi, odnosno rezultati su isti kao i u drugim istraživanjima-oko 90% ispitanika je nastavilo raditi.

Rezultati jasno ukazuju na to da je posao jako bitna značajka u čovjekovom životu, te je potrebno uzeti u obzir kakve posljedice ima zaokupljenost poslom na zaposlene, ali je vrlo važno vidjeti i utjecaj zaokupljenosti poslom na osobe koje su izgubile posao, odnosno na nezaposlene. Upravo tim aspektom zaokupljenosti poslom nezaposlenih, te posljedicama na psihičko zdravlje ćemo se baviti u ovom istraživanju.

Posljedice zaokupljenosti poslom na život pojedinca

Jedan od poticaja brojnim istraživanjima značenja rada u životu pojedinaca je i uvjerenje o njegovim učincima. U istraživanjima se provjeravala pretpostavka da je zaokupljenost poslom i radom općenito povezana s radnim učinkom, fluktuacijom i izostancima, zadovoljstvom u poslu i zdravstvenim stanjem pojedinca. No, puno je veći broj istraživanja ispitivao efekt zaokupljenosti poslom i njegovih posljedica na zaposlenima, dok vrlo mali broj istraživanja uzima u obzir nezaposlene osobe.

U svom pregledu istraživanja Rabinowitz i Hall (1977; prema Šverko, 1991) navode 7 istraživanja koja su, između ostalog, analizirala i povezanost između zaokupljenosti poslom i neke mjere radne uspješnosti. U pravilu je ustanovljena odsutnost povezanosti, a samo u nekim istraživanjima je pronađena neznatna povezanost zaokupljenosti poslom s nekim aspektima uspješnosti. Međutim, pomanjkanje povezanosti može biti i rezultat metodoloških manjkavosti provedenih istraživanja. Naime, u psihologiji rada se pouzdano i valjano mjerenje radne uspješnosti smatra jednim od najteže rješivih problema.

Značajnom se pokazala povezanost fluktuacije i izostanaka s posla i općeg stava prema radu. Hipoteza je ta, da ako je osoba zaokupljena poslom, ona neće imati želju napustiti posao ili izostajati s njega. Prvo je Wickert (1951, prema Šverko, 1991) ustanovio da su oni koji su napustili posao manje zaokupljeni radom od onih koji su ostali na poslu. Zatim je Faris (1971, prema Šverko, 1991) dobio statistički značajnu povezanost između njihove zaokupljenosti poslom i kasnije fluktuacije.

U istraživanjima se proučavala i povezanost zaokupljenosti poslom sa zadovoljstvom na poslu. Zadovoljstvo poslom je opći afektivni odnos pojedinca prema poslu koji obavlja i cjelokupnoj radnoj situaciji (prema Šverko, 1991). Zadovoljstvo poslom je rezultat mišljenja radnika o svim za njega relevantnim aspektima posla, odnosno reakcija koja se može mijenjati

ovisno o specifičnim uvjetima radne situacije. S druge strane, zadovoljstvo poslom je relativno stabilan stav prema poslu. Istraživanja su pokazala da postoji značajna, ali mala do umjerena korelacija između zaokupljenosti poslom i zadovoljstvom na poslu (Saal, 1981; Hollenbeck i Williams, 1986; Šverko i sur., 1987; prema Šverko, 1991). Međutim, pošto u istraživanjima nisu ispitivane uzročno-posljedične veze, ove relacije treba uzeti s rezervom.

Zaokupljenost poslom je povezana i sa zdravljem pojedinca. Smatra se da nizak stupanj zaokupljenosti poslom (kao mogući izvor niske produktivnosti, povećanog apsentizma i fluktuacije, te smanjenog zadovoljstva na poslu) predstavlja nepoželjno stanje, koje ostavlja posljedice na psihičko i fizičko zdravlje pojedinca. Rabinowitz i Hall (1977, prema Šverko, 1991) navode da i prezaokupljenost poslom ima negativne posljedice na fizičko zdravlje, i to da se povećava vjerojatnost srčanih oboljenja.

Spolne razlike u zaokupljenosti poslom

U istraživačkim krugovima su se vodile (i još uvijek se vode) mnoge žučne rasprave o tome je li psihosocijalna vrijednost posla, i samim time zaokupljenost poslom različita kod muškaraca i žena. Većina istraživanja koja su uspoređivala muškarce i žene u zaokupljenosti poslom su pronašla da su generalno muškarci zaokupljeniji poslom od žena (Bielby, 1992, de Vaus i McAllister, 1991, Harpaz, 1989, Hakim, 1991, 1995, Warr, 1982, prema Nordenmark, 1999). I u starijim i u novijim istraživanjima je nađeno da je veća psihosocijalna vrijednost zaposlenosti među muškarcima povezana sa njihovom težom adaptacijom na nezaposlenost od žena (Harding i Sewel, 1992, prema Nordenmark, 1999). Rezultati se objašnjavaju činjenicom da su žene uglavnom zaposlene na manje kvalificiranim poslovima i da su socijalizirane tako da su više povezane s poslovima u kući. I ako su nezaposlene, manje pažnje pridaju zaposlenosti od muškaraca.

No, postoje i istraživanja u kojima je pronađen jednak utjecaj nezaposlenosti i na muškarce i na žene (Dew i sur, 1991, Ensminger i Celentano, 1990, Leana i Feldman, 1991, prema Nordenmark, 1999). Moguće je da u današnje doba žene reagiraju na nezaposlenost na sličan način kao i muškarci, te da je njihova želja i potreba za plaćenim poslom jednaka kao kod muškaraca. Nordenmark (1999) pretpostavlja da je stupanj zaokupljenosti poslom kod nezaposlenih muškaraca i žena uzrokovan najmanje dvama faktorima. Prvo, čini se da postoji

povezanost između psihosocijalne vrijednosti zaposlenja i zaokupljenosti plaćenim poslom. Oni koji imaju zadovoljavajuće poslove imaju i jaku nefinancijsku motivaciju da budu zaposleni. Iz toga slijedi da nezaposlenima koji su imali stimulirajući poslove više nedostaje posao nego onima koji su imali instrumentalne stavove prema poslu, odnosno onima kojima su financije bile na prvom mjestu. Drugo, čini se da nezaposleni koji su uključeni u smislene aktivnosti nepovezane s plaćenim poslom, kao što su hobiji, te aktivnosti u slobodno vrijeme imaju manju zaokupljenost poslom nego onima kojima je teže zamijeniti posao s drugim aktivnostima. Ove pretpostavke bi trebale vrijediti i za muškarce i za žene.

Društvena pravda i vjerovanje u pravedan svijet

Prema Karniolu i Milleru (1981, prema Ćubela, 2001), koncept pravde nije naprosto jedno od mogućih objašnjenja ponašanja pojedinca. Pravda je jedna od centralnih tema u čovjekovom razvoju i jedna od centralnih vrijednosti koje se stječu socijalizacijom. U svakoj kulturi pojedinci uče ne samo što je (ne)pravedno i odstupanja od kojih načela su nepravedna i moraju se opravdavati, već i koji su tipovi opravdanja kulturalno (ne)prihvatljivi. Sukladno tome, može se pretpostaviti da će te kulturalne razlike utjecati na slaganje s tvrdnjama o pravednosti u onoj mjeri u kojoj je njihov sadržaj specifičan za sustav vjerovanja o pravednosti i prihvatljivim načinima postizanja i čuvanja pravde unutar određene socijalne ili kulturalne skupine.

Vjeruju li ljudi da je svijet u kojem žive pravedan općenito ili prema njima osobno? Tri desetljeća istraživači pokušavaju odgovoriti na ovo pitanje i u većini istraživanja se pokazalo da postoje relativno stabilne individualne razlike u stupnju slaganja s tvrdnjama o pravednosti svijeta, koje su na više-manje sustavan način povezane s nizom različitih varijabli (Furnham, 1998; Furnham i Procter, 1989; Lerner, 1998; Schmitt, 1998; prema Ćubela, 2001).

Većina autora smatra da je vjerovanje u pravedan svijet (VUPS) u osnovi adaptivno i da, barem do određene razine, doprinosi dobrobiti i zdravlju pojedinca (Dalbert, 1998; Furnham i Procter, 1989; Lerner, 1998; Lipkus, 1991; Montada, 1998; prema Ćubela, 2001). Vjerovati u pravedan svijet, koji je u osnovi i predvidljiv i u kome je ono što nam se događa

(barem u načelu) kompatibilno našim zaslugama i ovisi o našem ponašanju, znači da prikladnim ponašanjem možemo i kontrolirati različite ishode. Rubin i Peplau (1975, prema Ćubela, 2001) pretpostavljaju da će veće VUPS reflektirati i izraženiju internalnu orijentaciju u percepciji izvora kontrole.

Najnovija istraživanja vjerovanja u (ne)pravedan svijet su se fokusirala uglavnom na efekte nezaposlenosti i njenog trajanja. Istraživanja se temelje na pretpostavci da se nezaposlenost doživljava kao nepravedna i da uključuje različita negativna iskustva koja mogu implicirati percipiranu povredu ne samo prava pojedinca na plaćeni rad, već i nekih drugih prava, kao što je pravo na pravedan tretman pri zapošljavanju.

U jednoj analizi reakcija na nezaposlenost i nezaposlene iz perspektive socijalne pravde, Montada (1996, prema Ćubela, 2001) navodi da se nezaposlenost doživljava kao nepravedna u onoj mjeri u kojoj se drugi faktori (osobe ili institucije) percipiraju kao odgovorni za njezino uzrokovanje, za njezino preveniranje ili uklanjanje, a nemaju istodobno uvjerljivog opravdanja za svoje postupke i propuste. Dosadašnja istraživanja pokazuju da se nezaposlenost uglavnom atribuiraju različitim eksternalnim ("društvenim") faktorima, poput loše ekonomske i socijalne politike vlade, opće ekonomske recesije i inflacije, nekompetentnog upravljanja gospodarstvom, neučinkovitosti sindikata ili priljeva radne snage iz drugih zemalja (Feather, 1985; Furnham, 1982, Green i sur., 1998; prema Ćubela, 2001).

Istraživanja su pokazala da se istodobno i internalnim ("individualnim") faktorima (npr. nedostatnom obrazovanju, motivaciji i naporu pri zapošljavanju) pripisuje određena, veća ili manja kauzalna uloga, te da je kauzalna struktura nezaposlenosti različita kod zaposlenih i nezaposlenih, ali se ne ograničava samo na distinkciju između individualnih i društvenih uzroka. Furnham (1982; prema Hewstone, 1998) je utvrdio da su nezaposleni, kada se govori o "društvenim" uzrocima, pripisali veću važnost priljeva jeftine radne snage iz drugih zemalja i neučinkovitosti sindikata u zadržavanju radnih mjesta. Prema Montadi (1996, prema Ćubela, 2001), individualnim uzrocima nezaposlenosti veću su važnost skloniji pridavati ne samo neki pojedinci, već se ti faktori općenito više razmatraju pri prosuđivanju o uzrocima nezaposlenosti nekog pojedinca nego nezaposlenosti općenito, posebno kad postoji neki motiv da se negira nepravednost ili barem nezaslužena njegove pozicije.

Prema Lipkusu i sur. (1996, prema Ćubela, 2001), jedno od najvažnijih funkcionalnih obilježja vjerovanja u pravedan svijet je njegov pozitivan doprinos subjektivnoj dobrobiti i

zdravlju. Pretpostavka je da vjerovanje u pravedan svijet omogućava pojedincu da svijet u kojem živi doživljava kao uređen, predvidljiv i smislen, a to bi, nadalje, trebalo doprinosti dobrobiti i mentalnom zdravlju, jer potiče osjećaj sigurnosti, mogućnosti osobne kontrole, pozitivna očekivanja u vezi s budućim ishodima, te evaluaciju vlastite životne situacije kao zaslužene i, stoga, pravedne (Dalbert, 1998; Lerner i Montada, 1998; Lipkus i sur., 1996; prema Čubela, 2001).

U ovom istraživanju želimo saznati smatraju li nezaposleni u Hrvatskoj da je postojeći društveni sustav nepravedan, te kakve su posljedice takvog stava na psihološko zdravlje nezaposlenih.

Psihološke posljedice nezaposlenosti

Istraživanja pokazuju da je gubitak posla visoko stresno iskustvo koje kod pojedinca uzrokuje promjene u doživljavanju i ponašanju (prema McKee-Ryan i sur., 2003). Gubitak zaposlenja se nalazi u gornjoj četvrtini skale visoko stresnih životnih događaja Holmesa i Rahea (prema Hanisch, 1999) i jedno je od najtraumatičnijih životnih iskustava.

Istraživanjima u kojima se provjeravao utjecaj gubitka posla ispitivana je povezanost nezaposlenosti s različitim operacionaliziranim aspektima funkcioniranja nezaposlenih.

Jedan od konstrukata pomoću kojih su istraživači nastojali opisati osobine različitih promjena u ponašanju i doživljavanju je konstrukt psihološkog zdravlja. Taj konstrukt obuhvaća niz afektivnih, kognitivnih i bihevioralnih procesa, a proteže se od niskog ili narušenog, do visokog ili dobrog psihološkog zdravlja (prema Warr, 1983). Nisko psihološko zdravlje očituje se kao anksioznost, depresija, nedostatak samopouzdanja, nesposobnost suočavanja s problemima, nezadovoljstvo sobom i okolinom u kojoj se osoba nalazi. Suprotno tome, visoko psihološko zdravlje je karakterizirano odsustvom simptoma niskog psihološkog zdravlja, ali se širi i u proaktivniju formu, koja uključuje želju za rastom, samoaktualizacijom, osjećaj sreće i zadovoljstvo životom (prema Warr, 1983).

McKee-Ryan i sur. (2003) su u svojoj metaanalizi pronašli da je nezaposlenost u prosjeku povezana s nižim razinama psihološkog zdravlja. Postoje mnogi dokazi o negativnom učinku nezaposlenosti na specifične aspekte psihološkog zdravlja. Fryer i Payne

(1986) su pronašli da nezaposleni osjećaju više razine napetosti, negativnih osjećaja i niže razine sreće, trenutnog zadovoljstva i pozitivnih osjećaja kad se usporede sa zaposlenima. Uz to se osjećaju bespomoćno, imaju osjećaj da su izgubili identitet i samopouzdanje, osjećaju veću razinu anksioznosti, depresije i napetosti, a osim što doživljavaju više negativnih emocija, doživljavaju i manje ugone i pozitivnih emocija.

Warr (1983) je kod nezaposlenih našao veću razinu psihološkog stresa nego kod zaposlenih, i to u varijablama nervoze, glavobolje, bolova u trbuhu, napetosti, straha, dosade, usamljenosti, beznađa, problema sa spavanjem, pomanjkanja energije...

Psihičke bolesti, anksioznost, depresija i ostale psihološke posljedice nezaposlenosti se najčešće ispituju GHQ-om (General Health Questionnaire, Upitnik općeg zdravlja). Nezaposleni imaju više rezultate na upitniku od zaposlenih (prema Fryer i Payne, 1986). Vinokur, Price i Caplan (1996) kao najistaknutiji i najčešći ishod navode depresivne simptome, no potrebno je s oprezom interpretirati ove rezultate. Nije sigurno jesu li depresivne osobe ostale bez posla ili je gubitak posla uzrokovao povišene rezultate na skali depresije. No, unatoč tome, dugotrajna nezaposlenost može uzrokovati kroničnu depresiju. Uz to je depresivna simptomatologija povezana s niskim očekivanjima osobe da će pronaći posao, niskim samopoštovanjem i percipiranom bespomoćnošću da promijeni situaciju. Depresija se često mjeri i Beckovim inventarom depresivnosti i dobivaju se isti nalazi, odnosno kod nezaposlenih su povišeni rezultati (prema Fryer i Payne, 1986). Chen i sur. (1994) i Underlind i Thuen (1991, prema McKee-Ryan i sur., 2003) su pronašli da nezaposlene žene imaju veći stupanj depresije i anksioznosti od muškaraca.

Nezaposlenost utječe i na kognitivno funkcioniranje pojedinca. Nađeni nalazi su vrlo interesantni. Pronađeno je da nezaposlene osobe imaju manje kognitivnih poteškoća nego što to misle. Fryer i Warr (1984, prema Fryer i Payne, 1986) su pronašli da se trećina nezaposlenih buni na poteškoće s koncentracijom, dok je samo 10% imalo loše rezultate na objektivnim mjerama (mjereno je razumijevanje pročitanog materijala i pamćenje lista za trgovinu).

Istraživači nisu pronašli jednoznačnu povezanost između nezaposlenosti i uporabe psihoaktivnih tvari. Catalano (1993, prema Winefield, 1995) je pronašao povećanu količinu uporabe alkohola nakon gubitka posla, dok Laybourn i MacPherson (1987, prema Winefield, 1995) nisu pronašli značajnu povezanost.

Povećane mjere depresivnosti, osjećaj bespomoćnosti i beznada su često "trigeri" za samoubojstvo. No, nije pronađena jasna veza između nezaposlenosti i suicidalnog ponašanja. Dugotrajna nezaposlenost može povećati ranjivost i povećanje suicidalnog ponašanja, no čvrsti dokazi nisu nađeni. Stoga autori sugeriraju (npr. Fryer i Payne, 1986) da, ako nezaposlenost i nije povod za samoubojstvo, ono je značajan faktor koji povećava vjerojatnost samoubilačkog ponašanja.

CILJ ISTRAŽIVANJA I PROBLEMI

U literaturi se često pronalazi da su nezaposleni vrlo zaokupljeni poslom, što je i logično, ako u obzir uzmemo da je posao jedan od temeljnih odrednica čovjekovog identiteta. Ovim istraživanjem želimo doznati koliko su nezaposleni sudionici ovog istraživanja zaokupljeni poslom. Osim toga nas zanima postoje li spolne razlike u zaokupljenosti poslom.

Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da su nezaposleni općenito skloniji svoj status atribuirati eksternim nego internim uzrocima i često doživljavaju svijet kao nepravedan. Ovim istraživanjem smo željeli istražiti smatraju li nezaposleni sudionici ovog istraživanja društvo u kojem žive nepravednim i postoje li spolne razlike u stavu prema društvu u kojem žive.

Jedna od mogućih posljedica takvog stava je pogoršanje na planu psihičkog zdravlja. U ovom istraživanju nas zanima postoji li povezanost takvog stava na psihičko zdravlje. Naglasak je također na spolnim razlikama.

Ciljevi ovog istraživanja bili su istražiti spolne razlike u zaokupljenosti poslom i stavu prema društvenoj (ne)pravdi nezaposlenih osoba, te utvrditi povezanost ovih stavova sa psihičkim zdravljem nezaposlenih muškaraca i žena.

METODA

Ovo istraživanje je provedeno u okviru projekta "Psihološki aspekti nezaposlenosti". Cilj tog projekta je "upoznati psihosocijalne karakteristike nezaposlenih osoba, istražiti psihološke posljedice njihove dugotrajne nezaposlenosti i ustanoviti koja njihova obilježja pridonose reintegraciji u svijet rada, a koja produženju stanja nezaposlenosti" (prema Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003). Podaci za ovo istraživanje preuzeti su iz prvog dijela istraživanja provedenog 2003. godine. Drugi dio istraživanja je u tijeku.

Sudionici

Sudionici ovog istraživanja su 1138 nezaposlenih osoba prijavljenih na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. U uzorku su obuhvaćene najvažnije ispostave HZZ-a unutar svih područja Hrvatske: Zagreb i okolica, Dalmacija, Slavonija, Istra i Primorje, Lika, Kordun, Banovina, te Sjeverna Hrvatska. Istraživanje je provedeno u 25 ispostava HZZ-a u svim županijama osim Dubrovačko-neretvanske, Krapinsko-zagorske i Ličko-senjske.

Trajanje nezaposlenosti je u ovom istraživanju određeno brojem mjeseci koji su nezaposleni prijavljeni na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. Raspon trajanja nezaposlenosti se kreće od 0 mjeseci (tek prijavljeni na HZZ) do 439 mjeseci (36,6 godina).

Struktura uzorka po spolu izvrsno odgovara strukturi populacije nezaposlenih; i u našem uzorku i u populaciji nezaposlenih u cijeloj Hrvatskoj se nalazi 58% žena.

Struktura uzorka u ovom istraživanju s obzirom na dob je pomaknuta prema mlađim dobnim skupinama. Rezultat toga je i velik postotak osoba koje su odbile sudjelovati u istraživanju (čak 40%), a najveći broj osoba koje su odbile sudjelovati su osobe starije dobi i slabije obrazovane. Raspon dobi ispitanika se kreće od 17 do 62 godine.

Važan demografski podatak je i obrazovni status sudionika istraživanja. Obrazovna struktura sudionika ovog istraživanja značajno odstupa od populacijske strukture. Dok je gotovo 70% nezaposlenih u Hrvatskoj niže stručne spreme, u našem uzorku ih je samo 15%. Razlike su velike i kod sudionika srednje stručne spreme; u našem uzorku ih je 67%, dok ih je u populaciji 24%. Razlike su najmanje kod sudionika s visokom stručnom spremom; 7% u populaciji i 17% u našem uzorku.

Razlike u demografskim podacima je potrebno uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata. Navedene razlike mogu značajno utjecati na rezultate ovog istraživanja.

Detaljnije opisana metodologija istraživanja (struktura uzorka, način regrutiranja, postupak provođenja ispitivanja) nalaze se u izvještaju autora istraživanja (Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003).

Instrumenti

Za potrebe projekta, u okviru kojeg je provedeno ovo istraživanje, konstruiran je opsežan upitnik. On, osim pitanja o osnovnim demografskim i socijalnim obilježjima ispitanika, sadrži i složene, psihometrijski utemeljene ljestvice za procjenu ključnih varijabli istraživanja, kao što su: svakodnevne aktivnosti, socijalna podrška, stav prema radu, stavovi o uzrocima nezaposlenosti i mogućim načinima rješavanja, te stav prema socijalnoj pravdi, način i intenzitet traženja posla, psihološka deprivacija i subjektivno zdravlje.

U fokusu ovog istraživanja su 3 varijable: zaokupljenost poslom, stav prema društvenoj pravdi i psihološko zdravlje.

Zaokupljenost poslom

Za potrebe ovog istraživanja je prevedena skala Warra i suradnika (1979, prema Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003), koja operacionalizira najpopularniju koncepciju zaokupljenosti poslom koju su postavili Lodhal i Kejner (1965). Skala se sastoji od 6 tvrdnji, a zadatak ispitanika je na ljestvici od 4 stupnja (pri čemu 1 znači "uopće se ne slažem", a 4 "u potpunosti se slažem") izraziti slaganje sa svakom pojedinom tvrdnjom (vidi Prilog). Veće slaganje sa svakom tvrdnjom odražava i veću zaokupljenost poslom. Minimalni teoretski rezultat na skali iznosi 6, a maksimalan 24.

Dobivene metrijske karakteristike skale govore u prilog opravdanosti korištenja sumativnih rezultata. Koeficijent unutarnje konzistencije skale, Cronbachov alfa, iznosi 0,75, pa možemo smatrati da odabrane čestice dobro reprezentiraju ukupni rezultat na skali. Stoga će se podaci o zaokupljenosti poslom temeljiti na ukupnom broju bodova na 6 čestica skale.

Stav prema društvenoj pravdi

Skala stava prema društvenoj pravdi se sastoji od 8 tvrdnji koje opisuju nepostojanje pravednosti, odnosno nefunkcioniranje proklamiranih normi ponašanja u svijetu rada (prema Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003). Sudionici su na skali od 4 stupnja (pri čemu 1 znači "uopće se ne slažem", a 4 "u potpunosti se slažem") trebali označiti koliko se slažu sa svakom pojedinom tvrdnjom. Veće slaganje sa svakom tvrdnjom odražava veći stupanj doživljaja društvene nepravde (vidi Prilog). Minimalan rezultat na skali iznosi 8, a maksimalan 32.

Dobivene metrijske karakteristike skale govore u prilog opravdanosti korištenja sumativnih rezultata. Koeficijent unutarnje konzistencije skale, Cronbachov alfa, iznosi 0,77, pa možemo smatrati da odabrane čestice dobro reprezentiraju ukupni rezultat na skali. Stoga će se podaci o stavu prema društvenoj pravdi temeljiti na ukupnom broju bodova na 8 čestica skale.

Psihičko zdravlje

Za procjenu zdravlja (općenito) korišten je SF-36 Health Survey, poznati i široko upotrebljavan upitnik zdravlja, koji reprezentira teorijski utemeljenu i empirijski provjerenu operacionalizaciju dva generalna koncepta zdravlja - fizičko i psihičko zdravlje, te njegove dvije općenite manifestacije - funkcioniranje i dobrobit (Ware i sur., 2003).

Upitnik sadrži 36 čestica, kojima se procjenjuju različiti aspekti fizičkog i psihičkog zdravlja. Svaka čestica u upitniku se odnosi na jedno od 8 različitih područja zdravlja, koji se nalaze unutar dva spomenuta općenita koncepta zdravlja, odnosno fizičkog i psihičkog. Upitnik tako sadrži 8 različitih ljestvica zdravlja: 1) fizičko funkcioniranje (FF), 2) ograničenja u ostvarenju životnih uloga zbog problema fizičkog zdravlja (UF), 3) tjelesni bolovi (TB), 4) opće zdravlje (OZ), 5) vitalnost (V), 6) socijalno funkcioniranje (SF), 7) ograničenja u ostvarenju životnih uloga zbog emocionalnih problema (UE) i psihičko zdravlje (PZ). Prve tri ljestvice (FF, UF i TB) su mjere fizičkog zdravlja, zadnje tri (SF, UE i PZ) su mjere psihičkog zdravlja, dok su dvije preostale ljestvice (OZ i V) mješovite skale (prema Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003).

U ovom istraživanju ćemo koristiti samo tri ljestvice koje se odnose na psihičko zdravlje, odnosno ljestvicu socijalnog funkcioniranja (SF), ljestvicu ograničenja u ostvarenju životnih uloga zbog emocionalnih problema (UE), te ljestvicu psihičkog zdravlja (PZ).

Rezultati na ljestvicama se transformiraju na jedinstvenu skalu. Najmanji mogući rezultat na svakoj od ljestvica je 0, a najveći 100. Veći broj na ljestvici označava manji stupanj tegoba u području psihičkog zdravlja. Maksimalni broj bodova postižu ispitanici koji ne primjećuju nikakve poteškoće u psihičkom zdravlju. Koncept općeg psihičkog zdravlja je izražen kao prosjek uratka na navedene 3 ljestvice, koje su prethodno transformirane. Na uzorku u ovom istraživanju koeficijent unutarnje pouzdanosti za opće psihičko zdravlje, Cronbachov alfa, iznosi 0,74.

Postupak

Istraživanje je provedeno od početka lipnja do početka kolovoza 2003. godine. Podatke je prikupljalo 28 anketara, studenata viših godina psihologije, koji su prethodno prošli edukaciju u obliku predavanja i probne primjene upitnika na terenu, uz nadgledanje voditelja projekta.

U svakoj ispostavi su anketari po slučaju odabirali unaprijed određen broj ispitanika, proporcionalan stvarnom udjelu nezaposlenih u tom području. Pošto se pretpostavlja da se nezaposleni koji dolaze u ispostave u različita doba dana i mjeseca međusobno razlikuju, podjednak broj ispitanika je anketiran ujutro i popodne, te početkom, sredinom i krajem mjeseca.

Anketari su u prostorijama područnih službi Zavoda za zapošljavanje po slučaju prilazili nezaposlenim osobama, te ih pitali žele li sudjelovati u istraživanju. Onima koji bi pristali, objasnili bi svrhu i cilj istraživanja, uputili ih u ispunjavanje upitnika, te ih ostavili u prostorijama Zavoda (prethodno osiguranim samo za potrebe ovog istraživanja) da samostalno do kraja ispunjavaju upitnik. Manjem broju ispitanika, koji nisu samostalno mogli ispuniti upitnik, anketari su pomagali ispunjavanje upitnika do kraja.

Ispunjavanje upitnika je trajalo otprilike 20 minuta. Sudionicima je objašnjeno da je njihovo sudjelovanje u potpunosti anonimno, odnosno da se njihovi odgovori neće povezivati s podacima o njihovom identitetu. Sudionici su nakon toga zamoljeni da, ako žele, ostave svoje podatke (ime, prezime, adresu i broj telefona) kako bi ih se ponovno moglo kontaktirati za drugi dio istraživanja. Podaci su upisivani u poseban obrazac, na kojem se nalazila i jedinstvena šifra za svakog sudionika, koja se upisivala i na sam upitnik. Oko 75% sudionika je bilo zainteresirano i za drugi dio istraživanja, te su ostavili svoje podatke.

REZULTATI

1. Deskriptivna analiza varijabli u istraživanju

U tablici 1 se nalaze prosječne vrijednosti sociodemografskih karakteristika sudionika istraživanja, te razlike između muškaraca i žena u tim karakteristikama.

Tablica 1. Prosječne vrijednosti sociodemografskih karakteristika sudionika istraživanja i razlike između muškaraca i žena u tim karakteristikama.

Varijable	Spol	N	M	SD	t
Dob	muškarci	469	33,01	12,584	0,103
	žene	641	32,94	11,075	
Obrazovanje	muškarci	475	4,73	1,427	-3,502**
	žene	647	5,05	1,556	
Obiteljska odgovornost	muškarci	458	1,52	0,819	-7,101**
	žene	619	1,92	0,989	
Trajanje nezaposlenosti	muškarci	471	36,99	47,110	0,450
	žene	643	35,68	48,762	

** $p < 0,01$

Legenda:

Dob - izražena u godinama

Obrazovanje - 1 = osobe bez škole ili sa završena 1-3 razreda osnovne škole

2 = osobe koje imaju 4-7 završenih razreda osnovne škole

3 = osobe koje imaju završenu osnovnu školu

4 = osobe koje imaju završenih 1-3 godine srednje stručne škole

5 = osobe koje imaju završenu stručnu srednju školu (4 razreda)

6 = osobe sa završenom gimnazijom

7 = osobe s višom školom, prvim stupnjem fakulteta ili stručnim studijem

8 = osobe sa završenim fakultetom ili akademijom

9 = osobe sa završenim poslijediplomskim studijem

Obiteljska odgovornost - 1 = osobe koje nisu u braku i nemaju djece

2 = osobe u braku bez djece

3 = osobe u braku s djecom

4 = osobe koje nisu u braku i imaju djece

Trajanje nezaposlenosti - izražena u mjesecima prijavljenim na HZZ-u.

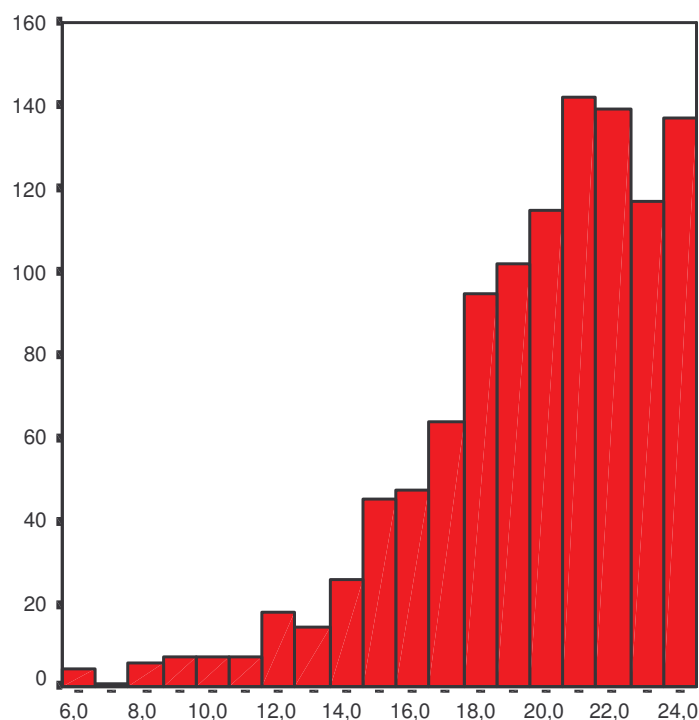
Varijabla **dob** se odnosi na starost sudionika u istraživanju u godinama. Kao što vidimo iz tablice broj 1, središnja vrijednost dobi za muškarce iznosi 33,01 godina, a za žene 32,94 godina. Iz tablice također vidimo da se muškarci i žene u našem uzorku ne razlikuju po starosnoj dobi ($t=0,103$; $p>0,05$). Distribucija varijable dobi se nalazi na slici 4 u Prilogu.

Obrazovanje je u ovom istraživanju podijeljeno u 9 kategorija. Kao što vidimo iz tablice broj 1, središnja vrijednost obrazovanja kod muškaraca iznosi 4,73, a kod žena 5,05, što znači da većina sudionika našeg istraživanja ima završenu srednju školu. Također vidimo da se muškarci i žene statistički značajno razlikuju po obrazovanju i da su žene obrazovanije od muškaraca ($t= -3,502$; $p<0,01$). Distribucija varijable obrazovanje se nalazi na slici 5 u Prilogu.

Varijabla **obiteljska odgovornost** ima 4 kategorije. Smatra se da osobe koje nisu u braku i koje nemaju djece imaju najmanji stupanj obiteljske odgovornosti, osobe koje su u braku i nemaju djece imaju viši stupanj odgovornosti od onih koji nisu u braku i nemaju djece. Najviši stupanj obiteljske odgovornosti imaju osobe koje nisu u braku, a imaju djece. Iz tablice vidimo da je prosječna vrijednost obiteljske odgovornosti kod muškaraca 1,52, a kod žena 1,92, te je ta razlika statistički značajna, odnosno nezaposlene žene u našem uzorku imaju veću obiteljsku odgovornost od muškaraca u našem uzorku ($t= -7,101$; $p<0,01$). Distribucija varijable obiteljska odgovornost se nalazi na slici 6 u Prilogu.

Trajanje nezaposlenosti se mjerilo brojem mjeseci koliko su naši sudionici prijavljeni na HZZ-u. Prema trajanju nezaposlenosti se sudionici našeg istraživanja statistički značajno ne razlikuju. Muškarci su u prosjeku nezaposleni 36,99 mjeseci, a žene 35,68 mjeseci ($t=0,450$; $p>0,05$). Distribucija varijable trajanje nezaposlenosti se nalazi na slici 7 u Prilogu. Potrebno je naglasiti da smo iz obrade rezultata izbacili jedan aberantni rezultat, čija je vrijednost na varijabli trajanja nezaposlenosti iznosila 439 mjeseci, odnosno 36,6 godina. Taj rezultata je umjetno povećavao varijancu rezultata u trajanju nezaposlenosti kod muškaraca, te smo ga stoga izbacili iz daljnjih analiza.

frekvencija sudionika

rez. na skali zaokupljenosti poslom

Slika 1. Distribucija rezultata na skali zaokupljenosti poslom (N=1088).

Na slici 1 na apscisi su prikazane vrijednosti dobivene na skali zaokupljenosti poslom, a na ordinati su frekvencije sudionika koje reprezentira određeni rezultat. Iz distribucije rezultata je vidljivo da su podaci na skali zaokupljenosti poslom pomaknuti prema višim vrijednostima. Prosječan broj bodova iznosi 19,7, što je vrlo visok rezultat, ako u obzir uzmemo da je teoretski maksimum 24. Taj rezultat nam ukazuje da su sudionici našeg istraživanja visoko zaokupljeni poslom, a osim toga iz podatka vidimo da su sudionici homogena skupina u iskazanom stavu prema radu (SD=3,51).

Tablica 2. Razlika između muškaraca i žena u zaokupljenosti poslom (N=1088).

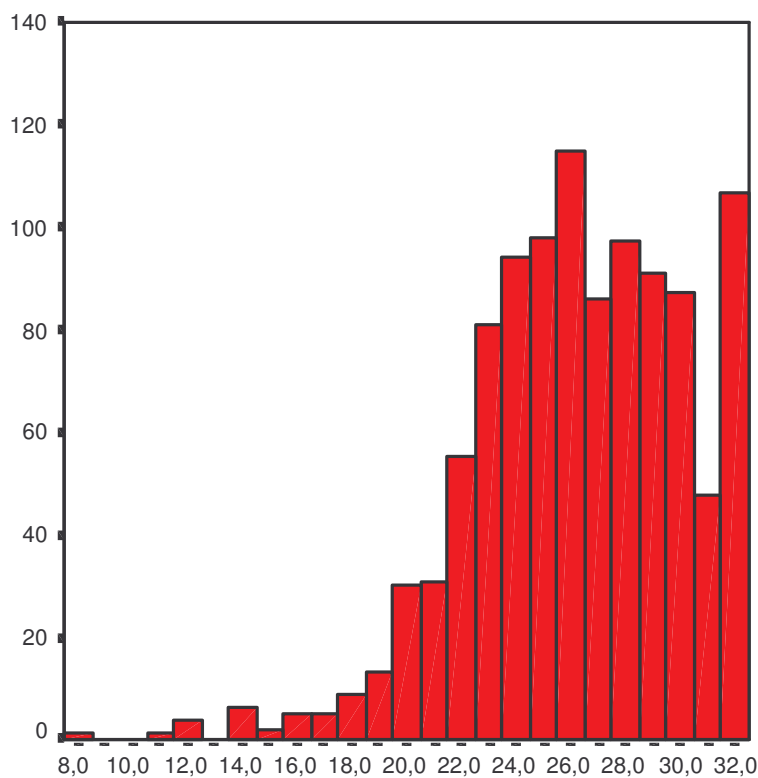
	M	SD	t-test
Muškarci (N=460)	19,3	3,73	-3,15**
Žene (N= 628)	19,9	3,32	
Ukupni uzorak	19,7	3,51	

**p<0,01

T- testom za velike nezavisne uzorke smo dobili da su žene (M=19,9) u prosjeku zaokupljenije poslom od muškaraca (M=19,3). Razlika je statistički značajna uz rizik manji od 1% ($t = -3,15$, $p < 0,01$). Osim toga, žene pokazuju manje individualnih razlika u iskazanom stavu prema radu (SD=3,32), odnosno homogenija su skupina od muškaraca (SD=3,73). Upravo zbog ovih razlika između muškaraca i žena u zaokupljenosti poslom smo se u ovom istraživanju odlučili više baviti spolnim razlikama, što u dosadašnjim istraživanjima nije bio slučaj.

Stav prema društvenoj pravdi smo izmjerili skalom od 8 tvrdnji. Pošto je koeficijent unutarnje konzistencije skale zadovoljavajuće veličine, koristili smo se sumativnim rezultatom kao pokazateljem ukupnog stava prema društvenoj pravdi. Slika 2 prikazuje distribuciju rezultata na skali stava prema društvenoj pravdi.

frekvencija sudionika

rez. na skali društvene pravde

Slika 2. Distribucija rezultata na skali stava prema društvenoj pravdi (N=1061).

Na slici 2 na apscisi su navedeni rezultati dobiveni na skali društvene pravde, a na ordinati su frekvencije sudionika pribrojene određenoj vrijednosti s apscise. Sa slike vidimo da su rezultati na skali stava prema društvenoj pravdi asimetrično raspoređeni i pomaknuti prema višim vrijednostima. Prosječan rezultat svih sudionika na skali stava prema društvenoj pravdi iznosi 26,2. Podatak o varijabilitetu rezultata nam pokazuje da su nezaposleni homogena skupina u iskazanom stavu, koja smatra nepravednim društvo u kojem žive (SD=3,89).

Tablica 3. Razlika između muškaraca i žena u stavu prema društvenoj pravdi (N=1061).

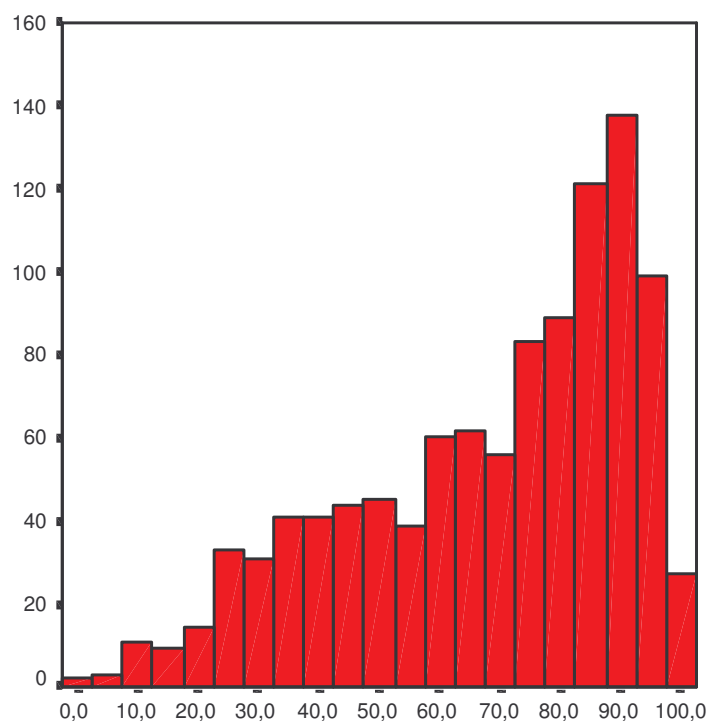
	M	SD	t-test
Muškarci (N=449)	26,4	4.06	1. 073
Žene (N=612)	26,1	3.77	
Ukupni uzorak	26,2	3.89	

T-testom za velike nezavisne skupine smo utvrdili da nema statistički značajne razlike u iskazanom stavu prema društvenoj pravdi između muškaraca i žena. Prosječni rezultat na skali stava prema društvenoj pravdi kod žena iznosi 26,1, a kod muškaraca 26,4 ($t=1,073$; $p>0,05$).

Opće psihičko zdravlje

Opće psihičko zdravlje je mjera koja je dobivena transformacijom rezultata na tri ljestvice iz upitnika SF-36, odnosno transformacijom rezultata na skalama socijalnog funkcioniranja (SF), ograničenja u ostvarenju životnih uloga zbog emocionalnih problema (UE), te ljestvicom psihičkog zdravlja. Distribuciju svih rezultata na skali općeg psihičkog zdravlja možemo vidjeti na slici 3.

frekvencija sudionika

rez. na skali općeg psih. zdravlja

Slika 3. Distribucija rezultata na skali općeg psihičkog zdravlja (N=1043).

Na slici 3 se na apscisi nalaze rezultati dobiveni na skali općeg psihičkog zdravlja, a na ordinati su frekvencije sudionika koji su postigli određeni rezultat. Na slici vidimo da su podaci grupirani prema višim vrijednostima na skali, odnosno distribucija rezultata na skali općeg psihičkog zdravlja je asimetrična. Prosječan rezultat svih sudionika na skali iznosi 68,1. Rezultati nam pokazuju da su nezaposleni nehomogena skupina, odnosno pokazuje nam da postoje velike individualne razlike u rezultatima postignutima na skali općeg psihičkog zdravlja (SD=23,17).

Tablica 4. Razlika između muškaraca i žena u općem psihičkom zdravlju (N=1043).

	M	SD	t-test
Muškarci (N=449)	69,83	22,93	2,069*
Žene (N=594)	66,84	23,24	
Ukupni uzorak	68,11	23,17	

*p<0,05

Iz tablice broj 4 vidimo da se muškarci i žene statistički značajno razlikuju u općem psihičkom zdravlju. Prosječni rezultat muškaraca na skali općeg psihičkog zdravlja iznosi 69,83, a kod žena 66,84 ($t=2,069$; $p<0,05$). Veći rezultat znači bolje opće psihičko zdravlje, pa prema tome, muškarci u našem uzorku imaju bolje opće psihičko zdravlje od žena.

2. Povezanost zaokupljenosti poslom i doživljaja društvene nepravde sa psihičkim zdravljem nezaposlenih

Kako bismo odgovorili na probleme ovog istraživanja, odnosno kako bismo provjerili da li su zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde povezani sa psihičkim zdravljem nezaposlenih, primijenili smo dvije hijerarhijske regresijske analize.

Prvom hijerarhijskom analizom smo provjerili koliko zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde pridonosi psihičkom zdravlju muškaraca, kada izoliramo udio objašnjene varijance sociodemografskih karakteristika i trajanja nezaposlenosti. Kriterijska varijabla je opće psihičko zdravlje, a prediktorske varijable su sociodemografske varijable (dob, obrazovanje, obiteljska odgovornost i trajanje nezaposlenosti), zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde, koje su unesene u dva bloka.

Tablica 5. Utjecaj zaokupljenosti poslom i doživljaja društvene nepravde na psihičko zdravlje nezaposlenih muškaraca i žena - rezultati hijerarhijske regresijske analize

Varijable i njihovi Beta koeficijenti	muškarci		žene	
	1. blok	2. blok	1. blok	2. blok
Dob	-,090	-,088	-,250**	-,250**
Obrazovanje	,098*	,100*	,116**	,111**
Obiteljska odgovornost	-,091	-,092	-,045	-,048
Trajanje nezaposlenosti	-,141*	-,130*	-,020	-,020
Zaokupljenost poslom		,101*		-,013
Doživljaj društvene nepravde		-,041		-,074
R	0,276**	0,286**	,322**	,331**
Korigirani R2	0,067**	0,077**	,097**	,103**
Promjena R2		0,010*		,006

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

U prvom bloku smo u model unijeli sociodemografske varijable i trajanje nezaposlenosti. One s kriterijem koreliraju 0,276 ($p < 0,01$), odnosno objašnjavaju 6,7% varijance općeg psihičkog zdravlja muškaraca. Od sociodemografskih karakteristika značajan udio u objašnjavanju varijance općeg psihičkog zdravlja muškaraca imaju varijable obrazovanja i trajanja nezaposlenosti.

U drugom bloku su unesene varijable zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde. Zaokupljenost poslom se pokazao kao statistički značajan prediktor psihičkog zdravlja muškaraca, dok se doživljaj društvene nepravde nije pokazao statistički značajnim prediktorom. Dodavši te dvije varijable promijenjen je udio objašnjene varijance općeg psihičkog zdravlja za otprilike 1%, te je objašnjeno 7,7% varijance općeg psihičkog zdravlja muškaraca. I u ovom bloku su obrazovanje i trajanje nezaposlenosti ostali značajni prediktori.

Drugom hijerarhijskom analizom smo provjerili koliko zaokupljenost poslom i doživljaj društvene (ne)pravde pridonosi psihičkom zdravlju žena kada izoliramo udio objašnjene varijance koji objašnjavaju ostale varijable ovog istraživanja. Kriterijska varijabla je bila opće psihičko zdravlje, a prediktorske varijable su bile sociodemografske varijable (dob, obrazovanje, obiteljska odgovornost i trajanje nezaposlenosti), zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde, koje su unesene u dva bloka. U prvom bloku smo također unijeli sociodemografske varijable i trajanje nezaposlenosti. One s kriterijem koreliraju 0,322 ($p < 0,01$), te objašnjavaju 9,7% općeg psihičkog zdravlja kod žena. Kod žena općem psihičkom zdravlju statistički značajno pridonose varijable dobi i obrazovanja.

U drugom bloku smo uveli varijable zaokupljenosti poslom i varijablu doživljaja društvene nepravde, koje nisu statistički značajno povećale predikciju općeg psihičkog zdravlja, što znači da zaokupljenost poslom i doživljaj društvene nepravde nemaju statistički značajan udio u objašnjenju varijance općeg psihičkog zdravlja kod žena.

Podaci hijerarhijske regresijske analize za cijeli uzorak se nalaze u Prilogu u tablici 8.

Pogledamo li tablicu 7 u Prilogu, vidjet ćemo da je psihičko zdravlje muškaraca značajno povezano s varijablama dobi ($r = -,224$; $p < 0,01$), obrazovanja ($r = 0,101$; $p < 0,05$), obiteljske odgovornosti ($r = -,171$; $p < 0,01$), trajanja nezaposlenosti ($r = -,184$; $p < 0,01$) i zaokupljenosti poslom ($r = 0,094$; $p < 0,05$). Ovi rezultati, zajedno s rezultatima hijerarhijske regresijske analize nam ukazuju na to da su manje obrazovani, duže nezaposleni muškarci

lošijeg psihičkog zdravlja. Kod žena dobivamo vrlo slične rezultate. Naime, s psihičkim zdravljem žena su povezane varijable dobi ($r=-,276$; $p<0,01$), obrazovanja ($r=,165$; $p<0,01$), obiteljske odgovornosti ($r=-,159$; $p<0,01$), trajanje nezaposlenosti ($r=-,151$; $p<0,01$), te stav prema društvenoj pravdi ($r=-,088$; $p<0,05$). Ako u obzir uzmemo i rezultate hijerarhijske regresijske analize dobivamo da su žene koje su starije i manje obrazovane lošijeg psihičkog zdravlja.

RASPRAVA

Posao ima važnu ulogu u životu svakog čovjeka. Kao što smo rekli u uvodu, on ima svoje manifestne i latentne učinke. Gubitak posla, s druge strane, dovodi do deprivacije i manifestnih i latentnih dobitaka. Psihološka deprivacija koja se javlja zbog gubitka posla ima negativan učinak na psihološko zdravlje pojedinca. Uz to, deprivacija može imati učinak i na želju za ponovnim zaposlenjem, što se može odraziti i na zaokupljenost poslom.

Stoga je logično zaključiti da će nezaposlene osobe biti u većoj ili manjoj mjeri zaokupljene poslom. Na našem uzorku smo, u skladu s očekivanjima, dobili da su sudionici u ovom istraživanju visoko zaokupljeni poslom ($M=19,7$, teoretski raspon 6-24). Uz to smo dobili da postoje vrlo male individualne razlike u zaokupljenosti poslom ($SD=3,51$).

Pošto Hrvatska pripada tradicionalnim zemljama, u kojoj dominira patrijarhalni sustav vrijednosti, smatrali smo da će muškarci biti više zaokupljeni poslom od žena. Ta pretpostavka je u skladu s mnogim istraživanjima, u kojima je dobiveno da su muškarci generalno zaokupljeniji poslom od žena (npr. Bielby, 1992, de Vaus i McAllister, 1991, Harpaz, 1989, prema Nordenmark, 1999). Jedino su Svallfors i sur. (2001) našli viši stupanj zaokupljenosti radom kod žena nego kod muškaraca. Rezultati u ovom istraživanju nisu potvrdili naša očekivanja. Rezultati pokazuju da su žene zaokupljenije poslom od muškaraca ($t= -3,15$, $p<0,01$). Moguće objašnjenje ovakvog rezultata je to da je Hrvatska tranzicijska zemlja u kojoj se sustav vrijednosti mijenja prema zapadnjačkom, u kojem je i za žene i muškarce bitno da imaju posao, te da su u poslovnom svijetu ravnopravni. Warr (1988; citirano u Feather, 1990), s druge strane, navodi da treba razlikovati nezaposlene žene koje imaju jaku želju da rade od onih koje takvu želju nemaju. Moguće je i to da su ovim uzorkom obuhvaćene žene koje imaju želju za radom, odnosno imaju visok stupanj zaokupljenosti poslom. One žene koje imaju nizak stupanj zaokupljenosti poslom i više su zaokupljene kućanstvom i brigom o obitelji vjerojatno neće ni tražiti posao pa samim tim neće biti ni prijavljene na Zavodu za zapošljavanje. Dakle, žene koje su obuhvaćene ovim uzorkom se vjerojatno razlikuju od onih koje nismo mogli obuhvatiti. Vrlo vjerojatno bismo u populaciji zaposlenih dobili razlike u zaokupljenosti poslom, i to u smjeru veće zaokupljenosti kod muškaraca.

Nordenmark (1999) je u svom istraživanju dobio da je visoka razina zaokupljenosti poslom povezana sa slabijim mentalnim zdravljem, dok niska zaokupljenost ublažava negativne posljedice nezaposlenosti. Pošto su sudionici našeg istraživanja visoko zaokupljeni poslom, logično je za pretpostaviti da će ta vrlo visoka zaokupljenost poslom imati posljedice na psihičko zdravlje nezaposlenih u našem uzorku. Međutim, u našem uzorku nismo dobili rezultate koji su u potpunosti u skladu s podacima iz literature. Ako pogledamo tablicu 7 u Prilogu, vidjet ćemo da zaokupljenost poslom nije statistički značajno povezana s psihičkim zdravljem kod žena ($r=-,020$, $p>0,05$), dok je kod muškaraca povezana, ali na razini od 5% ($r=,094$; $p<0,05$). Zanimljiv je i nalaz da je korelacija pozitivnog predznaka, što bi značilo da su muškarci koji su zaokupljeniji poslom boljeg psihičkog zdravlja. Međutim, pošto je ovo istraživanje korelacijsko, ne možemo zaključivati o uzročno-posljedičnim odnosima. Drugim riječima, to znači da su možda muškarci koji su psihički zdraviji ujedno i zaokupljeniji poslom. Ovi rezultati nam ostavljaju prostor za daljnja istraživanja.

Osim što nas je zanimala varijabla zaokupljenosti poslom, zanimalo nas je kako nezaposleni u Hrvatskoj doživljavaju društvo u kojem žive, odnosno, smatraju li da je društvo u kojem žive nepravedno. Dosadašnja istraživanja pokazuju da se nezaposlenost uglavnom atribuiraju različitim eksternalnim ("društvenim") faktorima, poput loše ekonomske i socijalne politike vlade, opće ekonomske recesije i inflacije, nekompetentnog upravljanja gospodarstvom, neučinkovitosti sindikata ili priljeva radne snage iz drugih zemalja (Feather, 1985; Furnham, 1982, Green i sur., 1998; prema Čubela, 2001).

S obzirom da postoji velik broj nezaposlenih u Hrvatskoj i s obzirom na rezultate dosadašnjih istraživanja, smatrali smo da će naši ispitanici imati negativne stavove prema društvu u kojem žive, odnosno da ćemo dobiti visoke rezultate na ljestvici društvene nepravde. Rezultati nam pokazuju da nezaposleni u našem uzorku postižu vrlo visoke rezultate na ljestvici društvene nepravde ($M=26,2$, teoretski raspon 8-32). Osim toga, naši ispitanici pokazuju visoku homogenost u tom stavu, odnosno, pokazuju vrlo male individualne razlike u stavu prema društvenoj pravdi ($SD=3,89$). T-testom za velike nezavisne uzorke smo dobili da se muškarci i žene ne razlikuju u stavu prema društvenoj nepravdi ($t=1,073$; $p>0,05$). Ako pogledamo tablicu 7 u Prilogu, vidjet ćemo da stav prema društvenoj nepravdi nije statistički značajno povezan niti sa jednom sociodemografskom varijablom, i to

niti kod muškaraca, niti kod žena. I kod muškaraca i kod žena je stav prema društvenoj pravdi statistički značajno povezan sa zaokupljenosti poslom ($r[\text{muškarci}] = ,232$; $p < 0,01$; $r[\text{žene}] = ,214$; $p < 0,01$).

Većina autora smatra da je vjerovanje u pravedan svijet u osnovi adaptivno i da, barem do određene razine, doprinosi dobrobiti i zdravlju pojedinca (Dalbert, 1998; Furnham i Procter, 1989; Lerner, 1998, Lipkus, 1991; Montada, 1998; prema Ćubela, 2001). Prema Lipkusu i sur. (1996, prema Ćubela, 2001), jedno od najvažnijih funkcionalnih obilježja vjerovanja u pravedan svijet je njegov pozitivan doprinos subjektivnoj dobrobiti i zdravlju. Pretpostavka je da vjerovanje u pravedan svijet omogućava pojedincu da svijet u kojem živi doživljava kao uređen, predvidljiv i smislen, a to, nadalje, bi trebalo doprinositi dobrobiti i mentalnom zdravlju, jer potiče osjećaj sigurnosti, mogućnosti osobne kontrole, pozitivna očekivanja u vezi s budućim ishodom, te evaluaciju vlastite životne situacije kao zaslužene i, stoga, pravedne (Dalbert, 1998; Lerner i Montada, 1998; Lipkus i sur., 1996; prema Ćubela, 2001). Pošto naši ispitanici društvo u kojem žive smatraju nepravednim, a poslodavce potkupljivim, te pretpostavljamo da su i prilikom pokušaja ponovnog zapošljavanja imali mnoga negativna iskustva, smatramo da bi trebali naći povezanost s psihičkim zdravljem. Vjerovanje u nepravedan svijet, odnosno društvo u kojem žive bi, prema nalazima iz literature trebalo negativno doprinositi mentalnom zdravlju, odnosno trebalo bi biti povezano s psihičkim zdravljem nezaposlenih. Na našem uzorku smo dobili da je stav prema društvenoj pravdi značajno povezan s psihičkim zdravljem ($r = -,068$; $p < 0,05$; tablica 6 u Prilogu). Ako pogledamo tablicu 7 u Prilogu, vidjet ćemo da toj značajnosti pridonosi dio uzorka koji čine žene, jer stav prema društvenoj pravdi nije povezan s psihičkim zdravljem kod muškaraca ($r = -,054$; $p > 0,05$), dok kod žena je ($r = -,088$; $p < 0,05$). Negativni predznak korelacije nam govori da sudionici, koji smatraju društvo nepravednim imaju lošije psihičko zdravlje.

Iako smo očekivali drugačije rezultate, psihičko zdravlje se kod naših sudionika pokazalo dobrim ($M = 68,11$, teoretski raspon 0-100; veći rezultati znači bolje psihičko zdravlje). No, potrebno je naglasiti da postoje velike individualne razlike među sudionicima istraživanja ($SD = 23,17$). Rezultati nam ukazuju i na to da se muškarci i žene statistički značajno razlikuju u psihičkom zdravlju. Muškarci imaju bolje psihičko zdravlje od žena ($t = 2,069$; $p < 0,05$). Ovaj rezultat je u skladu s podacima iz literature. Žene češće emocionalno reagiraju i osjetljivije su, dok su muškarci analitičniji i orijentirani na zadatak. Vingerhoets i

Van Heck (1990; prema Jenkins, 1991) nalaze da muškarci u stresnim situacijama koriste više strategija usmjerenih na problem, planirane i racionalne akcije i humor, dok žene koriste u većoj mjeri suočavanje usmjereno na emocije, samookrivljavanje, izražavanje emocija, te traženje socijalne podrške. Rezultati (vidi Prilog, tablica 7) nam ukazuju na to da su žene koje su starije, manje obrazovane, duže nezaposlene i koje imaju veću obiteljsku odgovornost lošijeg psihičkog zdravlja. Uz to je negativniji stav prema društvenoj pravdi također negativno povezan s psihičkim zdravljem.

Kako bismo provjerili koliko su zaokupljenost poslom i doživljaj društvene naprave povezani sa psihičkim zdravljem nezaposlenih, primijenili smo dvije hijerarhijske analize, jednu za muške sudionike našeg istraživanja, a jednu za ženske sudionice.

Prva hijerarhijska regresijska analiza se odnosila na muške sudionike našeg istraživanja. Njome smo dobili da sociodemografske karakteristike i trajanje nezaposlenosti objašnjavaju 6,7% varijance psihičkog zdravlja ($R=0,276$; $p<0,01$). Od demografskih karakteristika se značajnim pokazala varijabla obrazovanje, te trajanje nezaposlenosti. Dodavanjem varijable zaokupljenosti poslom i doživljaja društvene nepravde predikcija se povećala za otprilike 1% ($R=0,286$; $p<0,05$). Međutim, stav prema društvenoj nepravdi nije se pokazao kao statistički značajan prediktor, već se značajnim pokazala zaokupljenost poslom. Tako se demografskim karakteristikama i zaokupljenosti poslom može objasniti 7,7% varijance psihičkog zdravlja kod muškaraca. Obrazovanje i trajanje nezaposlenosti i dalje ostaju značajni prediktori.

Drugom hijerarhijskom analizom smo provjeravali koliki dio varijance općeg psihičkog zdravlja objašnjavaju demografske karakteristike, zaokupljenost poslom i doživljaj društvene pravde kod žena. Dobili smo da demografske karakteristike objašnjavaju veći dio varijance psihičkog zdravlja nego kod muškaraca. One objašnjavaju 9,7% varijance psihičkog zdravlja ($R=0,311$; $p<0,01$). Dob i obrazovanje su se pokazali statistički značajnim prediktorima. Za razliku od muškaraca, trajanje nezaposlenosti se nije pokazalo kao statistički značajan prediktor. Uvođenjem varijabli zaokupljenost poslom i stav prema društvenoj pravdi predikcija psihičkog zdravlja se nije statistički značajno poboljšala, odnosno zaokupljenost poslom i stav prema društvenoj pravdi se nisu pokazali kao statistički značajni prediktori psihičkog zdravlja kod žena.

Primjenom hijerarhijskih regresijskih analiza smo dobili da se prediktori psihičkog zdravlja nezaposlenih muškaraca i žena razlikuju. Kod muškaraca su se značajnim pokazali prediktori obrazovanja, trajanja nezaposlenosti i zaokupljenosti poslom. Kod žena su se značajnim prediktorima pokazale samo varijable dobi i obrazovanja, a zaokupljenost poslom i trajanje nezaposlenosti se nisu pokazali kao značajni prediktori. Potrebno je naglasiti da su dobiveni efekti mali, gotovo na rubu značajnosti, te su možda artefakt uzorka ovog istraživanja. No, smatram da su ovi rezultati inspirativni za daljnja istraživanja u ovom području.

Kao što vidimo iz navedenih rezultata, iako žene iskazuju veću zaokupljenost poslom, ona nije povezana sa psihičkim zdravljem žena, za razliku od muškaraca, kod kojih je povezanost zaokupljenosti i psihičkog zdravlja značajna. Na prvi pogled nam se ovi rezultati mogu učiniti nelogičnim. Međutim, jedan od mogućih uzroka ovih rezultata može biti kulturalni utjecaj. Naime, prihvatljivije je da žene izvještavaju o svojim problemima i poteškoćama, što može biti razlog većih rezultata na ljestvici psihičkog zdravlja. Drugo moguće objašnjenje dobivenih rezultata se nalazi u smanjenom varijabilitetu u varijabli zaokupljenosti poslom. Naime, moguće je da se zaokupljenost poslom nije pokazala kao statistički značajan prediktor kod žena zbog smanjenog varijabiliteta. U budućim istraživanjima bi bilo zanimljivo vidjeti kako veći varijabilitet rezultata na varijabli zaokupljenosti poslom u populaciji nezaposlenih utječe na psihičko zdravlje žena i muškaraca. Širem varijabilitetu vjerojatno bi pridonijele žene koje nisu prijavljene na Zavodu za zapošljavanje i koje su više okupirane kućanskim poslovima. Također je potrebno uzeti u obzir da su našim uzorkom obuhvaćene osobe koje su mlađe dobi, obrazovanije, a velik je broj onih koji su relativno kratko prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje (50% nezaposlenih u našem uzorku je nezaposleno manje od godinu i pol dana). Ovim istraživanjem nismo provjeravali kakvo je psihičko zdravlje po pojedinim podskupinama, ali bi to bilo vrlo zanimljivo provjeriti u daljnjim istraživanjima.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazuju da su nezaposleni u Hrvatskoj visoko zaokupljeni poslom. Pritom postoji statistički značajna razlika u zaokupljenosti poslom. Žene su zaokupljenije poslom od muškaraca (M [muškarci] = 19.3, SD = 3.73, M [žene] = 19.9, SD = 3.73; $t = -3.15$; $p < 0.01$).

Istraživanje je također pokazalo da nezaposleni u Hrvatskoj smatraju društvo u kojem žive nepravednim (M [muškarci] = 26,41, SD=4.06, M [žene] = 26,15, SD = 3,77). Muškarci i žene u našem uzorku se ne razlikuju u stavu prema društvenoj pravdi ($t=1,073$; $p>0,05$).

Na varijabli psihičkog zdravlja žene pokazuju statistički značajno slabije rezultate od muškaraca, odnosno, žene iskazuju lošije psihičko zdravlje od muškaraca (M [muškarci] = 69.83, SD = 22.93, M [žene] = 66.84, SD = 23.24; $t=2,069$; $p<0,05$).

Značajnim prediktorom psihičkog zdravlja se i kod muškaraca i kod žena pokazala varijabla obrazovanja. Kod muškaraca se značajnim prediktorom pokazalo i trajanje nezaposlenosti. Za razliku od žena, kod muškaraca se zaokupljenost poslom pokazala značajnim prediktorom psihičkog zdravlja. Ni kod žena ni kod muškaraca stav prema društvenoj pravdi se nije pokazao kao značajan prediktor psihičkog zdravlja. Značajni prediktori objašnjavaju mali postotak varijance psihičkog zdravlja. Ni kod muškaraca ni kod žena prediktori ne objašnjavaju više od 11% varijance općeg psihičkog zdravlja.

LITERATURA

Baron, R.M. & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 6, 1173-1182.

Creed, P.A. & Macintyre, S.R. (2001). The Relative Effects of Deprivation of the Latent and Manifest Benefits of Employment on the Well-Being of Unemployed People. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6(4), 324-331.

Ćubela, V. (2001). Vjerovanje zaposlenih i nezaposlenih u pravedan svijet: Provjera nekih postavki o individualnim razlikama. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Feather, N.T., (1990). The Psychological Impact of Unemployment. New York: Springer-Verlag.

Galešić, M., Maslić-Seršić, D. i Šverko, B. (2003). Nezaposleni u Hrvatskoj 2003: Svakodnevne aktivnosti, financijsko stanje, socijalna podrška, intenzitet i način traženja posla, psihološka deprivacija, stavovi prema radu i nezaposlenosti; Parcijalni izvještaj o napretku istraživanja u okviru projekta "Psihološki aspekti nezaposlenosti". Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Galešić, M., Maslić-Seršić, D., i Šverko, B. (2004). Nezaposleni u Hrvatskoj 2003.: Psihološke posljedice nezaposlenosti: Subjektivno zdravlje. Parcijalni izvještaj o napretku istraživanja u okviru projekta "Psihološki aspekti nezaposlenosti". Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Hanisch, K.A. (1999). Job loss and unemployment research from 1994-1998: A review and recommendations for research and intervention. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 188-220.

Hepworth, S.J. (1990). Moderating factors of the psychological impact of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 53, 139-145.

Hewstone, M. (1998). Causal Attribution: From Cognitive Processes to Collective Beliefs. Oxford: Blackwell Publishers.

Jahoda, M., (1982). Employment and unemployment: The psychology of social issues. Cambridge: Cambridge University Press.

Jenkins, R. (1991). Demographic aspects of stress. U Cooper, C.L. & Payne, R. (ur.). Personality and stress: Individual differences in the stress process. John Wiley and Sons.

Kljajić, A. (2001). Istraživanje problema nezaposlenosti u Hrvatskoj s mogućim prijedlogom rješenja. *Ekonomski pregled*, 52, 125-154.

Krtalić, S.(1999). Problem nezaposlenosti i socijalna (materijalna) zaštita nezaposlenih u Republici Hrvatskoj. *Slobodno poduzetništvo*, 15-16, 165-173.

Kulik, L. (2001). Impact of length of unemployment and age on jobless men and women: A comparative analysis. *Journal of Employment Counseling*, 38, 15-26.

Leana, C.R. & Feldman, D.C. (1988). Individual responses to job loss: Perceptions, reactions and coping behaviors. *Journal of Management*, 14(3), 375-389.

McKee-Ryan, F.M. & al. (2003). Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*, in press.

Price, J.L. (1997). Handbook of organizational measurement. *International Journal of Manpower*, 18(4/5/6), 305-558.

Šverko, B., (1991). Značenje rada u životu pojedinca: radne vrijednosti, važnost rada i alijenacija. *Uvod u psihologiju*, 15-56. Zagreb: Prosvjeta.

Ullah, P. (1990). The association between income, financial strain and psychological well-being among unemployed youths. *Journal of Occupational Psychology*, 63, 317-330.

Vinokur, A.D., Price, R.H., & Caplan, R.D. (1996). Hard times and hardful partners: How financial strain affects depression and relationship satisfaction of unemployed person and their spouses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 166-179.

Wanberg, C.R., Griffiths, R.F. & Gavin, M. (1997). Time structure and unemployment: A longitudinal investigation. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, 75-95.

Ware, J.E., Kosinski, M. & Gandek, B. (2003). SF-36 Health Survey/Manual and Interpretation Guide. Lincoln: Quality Metric Incorporated.

Warr, P. (1983). Word and unemployment (draft). To appear in Drenth P.J.D., Thierry, P.J. Willems and de Wolff C.J. *Handbook of Work and Organization Psychology*. London: Wiley, 1983.

Warr, P. & Jackson, P. (1984). Men without jobs: Some correlates of age and length of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 57, 77-85.

Waters, L.E. & Moore, K.A. (2002). Reducing latent deprivation during unemployment: The role of meaningful leisure activity. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75, 15-32.

Winefield, A.H., (1995). Unemployment: Its psychological costs. *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, 10, 169-212.

PRILOG

Ljestvica zaokupljenosti poslom

ZR1. Koliko se slažete sa slijedećim tvrdnjama?

Uopće se ne slažem, Uglavnom se ne slažem, Uglavnom se slažem, Potpuno se slažem.

- a.) Čak i kad bih dobio/la veliki novac na lutriji, prihvatio/la bih posao.
- b.) Za mene je važno imati posao.
- c.) Mrzim biti na državnoj potpori i nečijoj pomoći.
- d.) Dosađujem se ako nemam posao koji bih radio/la.
- e.) Najvažnije stvari koje mi se događaju povezane su sa poslom.
- f.) Čak i kad bi potpora za nezaposlenost bila vrlo visoka, ja bih radije imao/la posao.

Ljestvica stava prema društvenoj pravdi

P1. Označite stupanj u kojem se slažete sa svakom od dolje navedenih tvrdnji:

Uopće se ne slažem, Uglavnom se ne slažem, Uglavnom se slažem, U potpunosti se slažem.

- a.) U Hrvatskoj plaća nije mjerilo znanja i zalaganja.
- b.) Poslodavce nitko ne kažnjava zbog kršenja ugovora o radu.
- c.) Čini se da su sindikalni vođe produžena ruka poslodavaca.
- d.) Većina hrvatskih rukovodioca je potkupljiva.
- e.) Većina poduzetnika svoj položaj duguje prljavim igrama.
- f.) Da bi dobili posao najvažnije je imati vezu.
- g.) Neki ljudi ne mogu dobiti posao jer su nepodobni.
- h.) Vrlo mali broj ljudi dobio je posao putem poštenih javnih natječaja.

Tablica 6. Korelacijska matrica svih varijabli u ovom istraživanju***

	Spol	Dob	Obrazovanje	Obiteljska odgovornost	Trajanje nezaposlenosti	Zaokupljenost poslom	Stav prema društ. pravdi	Opće psih. zdravlje
Spol	1							
Dob	-,006	1						
Obrazovanje	,104**	-,100**	1					
Obiteljska odgovornost	,206**	,360**	-,155**	1				
Trajanje nezaposlenosti	-,022	,439**	-,126**	,169**	1			
Zaokupljenost poslom	,097**	-,057	,044	,014	-,049	1		
Stav prema društvenoj pravdi	-,033	,018	-,029	,035	,011	,216**	1	
Opće psihičko zdravlje	-,064*	-,252**	,137**	-,174**	-,163**	,029	-,068*	1

**p<0,01, *p<0,05

*** Napomena: u tablici se nalaze rezultati i za muškarce i za žene zajedno, odnosno rezultati se odnose na cijeli uzorak.

Tablica 7. Korelacijska matrica svih varijabli u ovom istraživanju****

	Dob	Obrazovanje	Obiteljska odgovornost	Trajanje nezaposlenosti	Zaokupljenost poslom	Stav prema društvenoj pravdi	Opće psihičko zdravlje
Dob	1	-,172**	,319**	,400**	-,065	,011	-,276**
Obrazovanje	,007	1	-,268**	-,187**	,002	-,046	-,165**
Obiteljska odgovornost	,452**	-,036	1	,165**	-,051	-,016	-,159**
Trajanje nezaposlenosti	,484**	-,042	,205**	1	-,038	-,025	-,151**
Zaokupljenost poslom	-,047	-,017	,059	-,058	1	,214**	-,020
Stav prema društvenoj pravdi	,025	-,009	,120*	-,049	,232**	1	-,088*
Opće psihičko zdravlje	-,224**	,101*	-,171**	-,184**	,094*	-,054	1

**p<0,01, *p<0,05

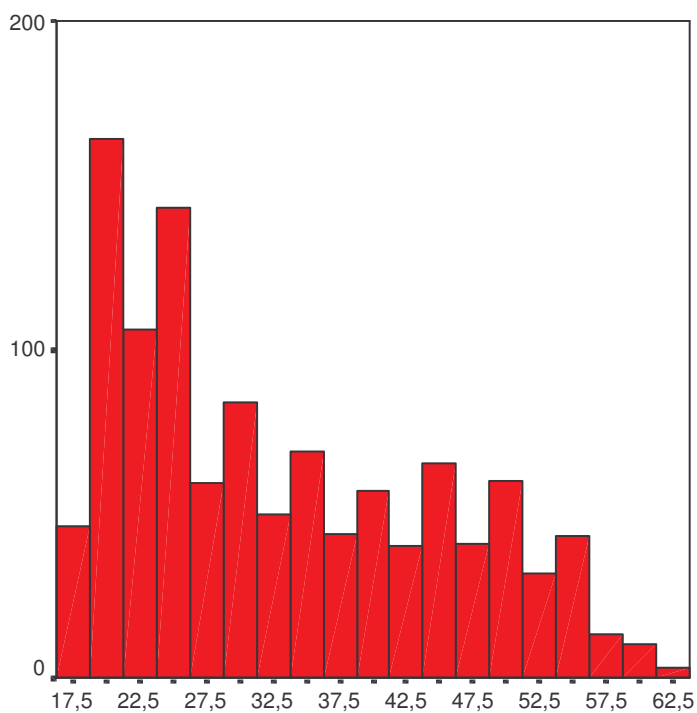
**** Napomena: u gornjem dijelu tablice, iznad dijagonale, nalaze se rezultati za žene, a u donjem dijelu tablice, ispod dijagonale, nalaze se rezultati za muškarce.

Tablica 8. Povezanost zaokupljenosti poslom i doživljaja društvene nepravde sa psihičkim zdravljem nezaposlenih u uzorku - rezultati hijerarhijske regresijske analize

Varijable i njihovi koeficijenti	Beta	1. blok	2. blok
Spol		-,067*	-,074*
Dob		-,187**	-,187**
Obrazovanje		,110**	,109**
Obiteljska odgovornost		-,060*	-,058*
Trajanje nezaposlenosti		,066	,063
Zaokupljenost poslom			,042
Doživljaj društvene nepravde			-,064*
R		,296**	,304**
Korigirani R2		,083**	,086**
Promjena R2			,005

**p<0,01; *p<0,05

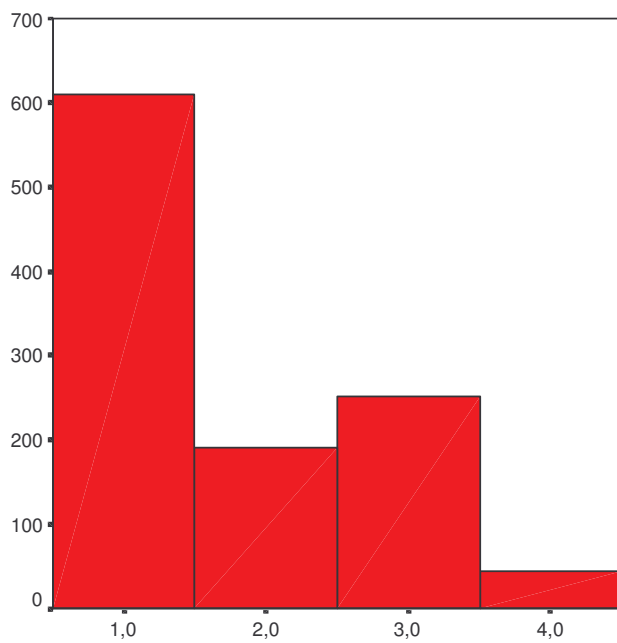
frekvencija sudionika

dob sudionika u godinama

Slika 4. Distribucija dobi sudionika u istraživanju (N=1129).

frekvencija sudionika

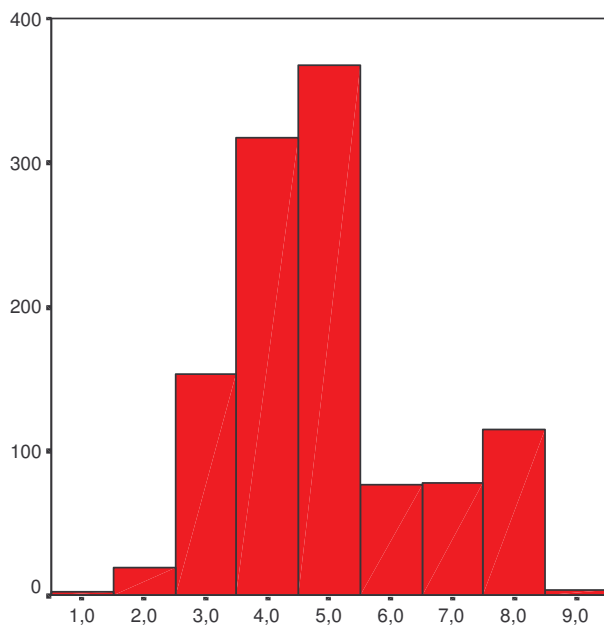

stupanj obiteljske odgovornosti

Slika 5. Distribucija obiteljske odgovornosti sudionika u istraživanju (N=1095).

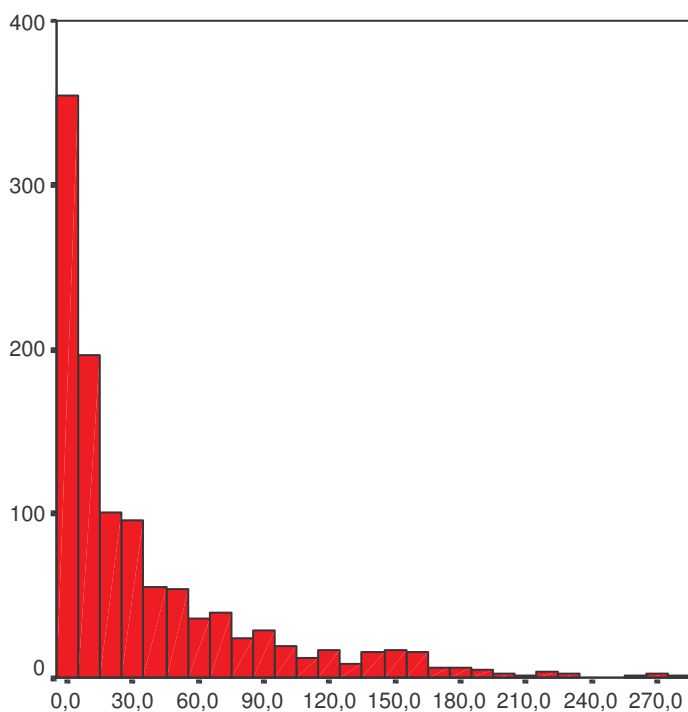
frekvencija sudionika

stupanj obrazovanja

Slika 6. Distribucija obrazovanja sudionika u istraživanju (N=1132).

frekvencija sudionika

trajanje nezaposlenosti u mjesecima

Slika 7. Distribucija trajanja nezaposlenosti u mjesecima sudionika u istraživanju (N=1119).